

CEFOS RAPPORT 12

Tunnelbygget genom Hallandsås: Lokalsamhällets dilemman

Åsa Boholm
Ragnar Löfstedt
Urban Strandberg

ISRN GU-CEFO-R--12--SE
ISSN 1104-327x

Innehållsförteckning

Tabellförteckning	
Figurförteckning	
Förord	
Författarnas förord	
Introduktion.....	15
Kontroverser kring lokalisering.....	17
Järnvägstunneln genom Hallandsås	21
Syfte.....	28
Metod	29
Datainsamling: urval och bakgrundsfaktorer	29
Enkätens uppläggning och innehåll	31
Läsanvisning	33
Upplevelse av miljöproblem	34
Intresse för tunnelbygget.....	40
Tunnelbygget: påverkan och inflytande	43
Informationskontext och kunskap.....	51
Kommunen, kommuninvånarna och tunnelbygget	62
Politiker och medborgarnas förtroende.....	71
Riskupplevelser och förtroende.....	85
Huvudresultat	91
Diskussion. Fortsatt forskning: skissering av problemfält	94
Riskupplevelser och förtroende – genusaspekter.....	94
Lokal kunskap och expertkunskap	94
Riskhantering och riskkommunikation.....	96
Tunnelbygget: demokratisk förankring	97
Slutkommentar	99
Litteraturhänvisningar	101
Appendix: frågeformulär	105

Tabellförteckning

Tab. 1	Intervjupersonernas ålder	30
Tab. 2	Intervjupersonernas yrke- eller sysselsättning	30
Tab. 3	Hur intresserad av miljöfrågor är du?.....	35
Tab. 4	Vilka miljöproblem är du mest orolig för idag?	35
Tab. 5	Har miljön blivit bättre eller sämre i din kommun under de senaste åren?.....	35
Tab. 6	Följdfråga: varför har miljön blivit sämre?	37
Tab. 7	Vilka miljöfrågor är viktigast i din kommun?.....	37
Tab. 8	Hur bedömer du kommunala politikernas vilja att lösa miljöproblem?	39
Tab. 9	Hur stort bedömer du att intresset för tunnelbygget är just nu bland människor i din omgivning?.....	40
Tab. 10	Händer det att du diskuterar tunnelbygget?	41
Tab. 11	Med vem eller vilka diskuterar du tunnelbygget?	41
Tab. 12	När förekommer sådana diskussioner?	42
Tab. 13	Vad tyckte du om tunnelbygget när du först fick höra talas om det?	47
Tab. 14	Vad tror du, blir tunneln färdigbyggd?	47
Tab. 15	Följdfråga (tunnelbygget): skulle man gjort på något annat sätt?.....	47
Tab. 16	Hur långt från tunneln bor du?	48
Tab. 17	Har du personligen på något sätt påverkats av tunnelbygget?.....	48
Tab. 18	Följdfråga: på vilket sätt har du drabbats?	48
Tab. 19	Känner du någon eller några som påverkats?	49
Tab. 20	Hur många känner du som påverkats av tunnelbygget?.....	49
Tab. 21	Följdfråga: på vilket sätt har de påverkats?	49
Tab. 22	Hur stort inflytande upplever du att du har över tunnelbygget idag?	50
Tab. 23	Hur har du blivit informerad om giftutsläppet?	52
Tab. 24	Har du fått reda på allt det du vill veta om giftutsläppet?	52
Tab. 25	Kunde giftutsläppet ha förhindrats?	58
Tab. 26	Har kommunen agerat för kommuninvånarnas bästa när det gäller tunnelbygget?.....	62
Tab. 27	Har kommunen agerat för kommuninvånarnas bästa när det gäller giftutsläppet?.....	67
Tab. 28	Litar du på politiker i regering och riksdag?.....	72

Tab. 29	Litar du på politikerna i Båstad kommun?.....	72
Tab. 30	Myndigheter och företag säger idag att miljöproblemen orsakade av giftutsläppen är lösta. Är du orolig för miljörisker från tunnelbygget?	85
Tab. 31	Samband mellan förtroende för lokala politiker och oro för miljörisker från tunnelbygget.....	90
Tab. 32	Samband mellan förtroende för nationella politiker och oro för miljörisker från tunnelbygget.....	90

Figurförteckning

Fig. 1	Varför bedömer du att kommunala politiker har stor vilja att lösa miljöproblem?.....	39
Fig. 2	Tunnelbygget. Följdfråga: vad skulle man gjort istället?	45
Fig. 3	När det talas om tunnelbygget genom Hallandsås, vad tänker du först på?.....	58
Fig. 4	Vad är Rhoca Gil?	60
Fig. 5	Följdfråga: hur kunde giftutsläppet ha förhindrats?	61
Fig. 6	Tunnelbygget: kommunens insatser (positiva)	67
Fig. 7	Giftutsläppet: kommunens insatser (positiva).....	69
Fig. 8	Vem bär enligt din mening ansvaret för giftutsläppet i höstas?.....	70
Fig. 9	Följdfråga: varför litar du på politikerna i Båstad kommun?	75
Fig. 10	Följdfråga: varför litar du på politikerna i regering och riksdag?.....	78
Fig. 11	Följdfråga: varför litar du inte på politikerna i Båstad kommun?	79
Fig. 12	Följdfråga: varför litar du inte på politikerna i regering och riksdag?.....	80
Fig. 13	Hur kan politiker få ökat förtroende?	84
Fig. 14	Följdfråga: varför är du orolig för miljörisker från tunnelbygget?.....	87
Fig. 15	Följdfråga: varför är du inte orolig för miljörisker från tunnelbygget?.....	88

Förord

Denna rapport är ett resultat av planeringsbidrag beviljade 1998 av Kommunikationsforskningsberedningen (KFB) och Forskningsrådsnämnden (FRN) för att utarbeta ett forskningsprojekt kring lokalbefolkningens reaktioner på och attityder till tunnelbygget genom Hallandsås. Pilotprojektet, som är mångvetenskapligt, har titeln *'Lokalsamhällets dilemma: risk, förtroende och kunskap'*. Tunnelbygget utgör en fallstudie inom projektområdet. De medverkande är docent Åsa Boholm, CEFOS, Göteborgs universitet (socialantropologi), FD Ragnar Löfstedt, Centre for Environmental Strategy, University of Surrey, England, (kulturgeografi) och FD Urban Strandberg, CEFOS, Göteborgs universitet (statsvetenskap).

Göteborg i november 1998

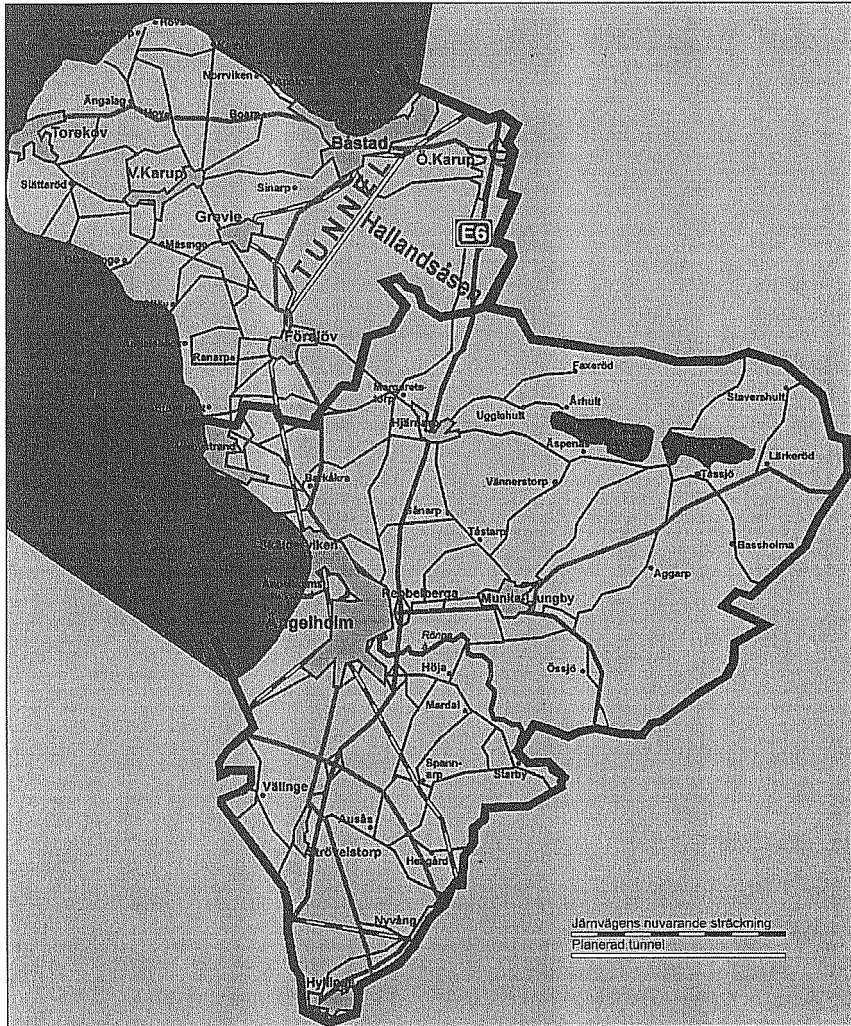
Lars Strömberg
föreståndare CEFOS

Författarnas förord

Undersökningen bygger på material från telefonintervjuer genomförda med invånare i Båstad kommun under maj 1998. Särskilt tack riktas till Ann-Kristine Odeblad som genomförde intervjuerna, Inger Hagbohm-Henriksson för hjälp med materialinsamling och utprovning av enkäten, Carina Lindberg som arbetade med datasammanställning, Philip Sinclair för statistisk bearbetning och Mikael Tykesson som tagit fram kartan över Båstad kommun. Martin Bennulf, Per Binde, Anna Bohlin, Ulrika Lundin samt Petter Wrenne tackas för värdefulla synpunkter på manuskriptet och hjälp med korrekturläsning.

Göteborg i november 1998

KARTA

Introduktion

Nya inslag i landskapet eller avsevärda ingrepp i naturrummet – som t ex motorvägsbyggen, kraftverksdammar, lagring av radioaktivt avfall, byggande av broar eller järnvägstunnlar – har under 1970-, 80- och 90-talen allt oftare ifrågasatts av såväl lokalbefolkning som nationella debattörer. Ibland har lokala (och stundtals militanta) aktionsgrupper bildats som försökt påverka och ibland hindra samhällsplanerares, industrins och politikerns planer. Detta är inte något unikt för Sverige utan gäller i stort sett alla industriländer (Piller 1991; Rabe 1994).

Att anlägga storskaliga industriellt betonade infrastrukturprojekt som innebär omfattande ingrepp i och förändring av den traditionella landskapsbilden är ur lokalsamhällets perspektiv inte bara en fråga om eventuella nya arbetstillfällen, modernisering och utveckling. Baksidan kan vara att hembygdens specifika och omistliga värden som förknippas med platser och landskapsbilder upplevs som hotade. Den lokala bygdens 'utveckling' och förändring i riktning mot moderniteten innebär kort sagt att traditionella värden, centrala för det lokala samhällets identitet och självuppfattning står på spel (se Zonabend 1993 [1986]).

Föreliggande studie belyser ett nutida och för många välkänt fall av konflikt mellan ovan beskrivna värden, nämligen tunnelbygget genom Hallandsås. Studiens avsikt är att beskriva Bjärebornas upplevelser av och inställning till byggandet av järnvägstunneln. Lokalbefolkningen skall i sin vardag anpassa sig till ett storskaligt, teknikintensivt och nationellt betydelsefullt infrastrukturprojekt i den egna naturnära omgivningen. Till följd av den uppmärksamhet som projektet väckt på grund av de problem som det har gett upphov till för lokalbefolkningen, genom sinande brunnar och stora utsläpp av giftigt tätningsmedel i brunnar, grundvatten och ytvatten, har Bjärebornas hembygd blivit tydligt markerad på den nationella och internationella kartan.

Ett belysande exempel på lokaliseringsproblematik utgörs av en tidningsbild föreställande en samling Bjärebor som demonstrerar mot tunnelbygget i samband med att giftutsläppet av akrylamid blev känt i början av oktober 1997 (Nordvästra Skånes Tidningar, 6 oktober 1997, 'Stoppa tunneln'). På ett av plakatn sågs 'En hel bygd kan försvinna' och denna varning kan ses som ett uttryck för den oro lokalbefolkningen känner inför tunnelbygget som ett intrång i deras invanda livsmiljö. Det

handlar således inte bara om specifika praktiska olägenheter eller risker utan om en känsla av att hela existensen för ett lokalt samhälle står på spel. Samhällets kontinuitet är hotad och det kommer aldrig att bli som förr.

Kontroverser kring lokalisering

I det nutida industrisamhället tenderar kontroverser kring lokaliseringen av miljöfarliga eller andra anläggningar som upplevs som riskfyllda, t ex lagring av kärnbränsle, värmeverk för förbränning av avfall, avfallstippar, kemiska industrier, vägbyggen eller flygfält att bli allt mer problematiska och svårlösta (t ex Dunlap et al 1993; Kaspersen et al 1992; Linneroth Bayer & Fitzgerald 1996; Löfstedt 1997; Sjöberg et al 1998). Lokala värden upplevs ofta vara hotade av sådana anläggningar (Slovic et al 1991; 1994).

Under senare år har man inom flera samhälls- och humanvetenskapliga discipliner uppmärksammat de problem som samhällen ställs inför när man på lokal nivå skall anlägga storskaliga nationella industri- eller infrastrukturprojekt. Interdisciplinärt samarbete är påkallat för att kunna belysa det komplexa samspelet mellan lokal infrastruktur, attityder, gruppintressen och kulturella traditioner. En sida av denna forskning har gällt hur det lokala samhället hanterar teknologiska eller toxiska katastrofer som förorsakat skador i närmiljön (se t ex Edelman 1988).

Internationell forskning beträffande lokaliseringen av miljöfarliga eller andra anläggningar som upplevs som riskfyllda har ofta karaktären av uppdragsforskning. Interdisciplinär grundforskning inom detta problemfält, som inte finansieras av parterna själva, där man tillsammans definierar gränsöverskridande vetenskapliga problem beträffande studiefältet, är emellertid mindre vanlig (Kunreuther et al 1993).

Hur skall man närma sig problemet att industrisamhällets tillväxt och utbredning i rummet inte är något självklart för medborgarna? Vilka mekanismer och faktorer får dagens människor att tveka inför en lokal utveckling som under tidigare årtionden kanske hade mottagits med öppna armar? Under efterkrigstiden handlade politiken bland annat om att ha visioner, om en 'vilja' att förändra Sverige till ett bättre, modernare, mer rationellt och effektivt samhälle, där människornas levnadsvillkor skulle vara dramatiskt förbättrade. Bättre utbildning, social trygghet genom en välorganiserad och centralt utbyggd offentlig sektor, effektiva kommunikationer och en högproduktiv exportindustri var politikens mål. Dess legitimitet i medborgarnas ögon sågs som ett resultat av uppnådda mål och honnörorden var effektivisering, rationalisering och modernisering. En effektivt genomförd samhällsförändring, jämte ett politiskt

ledarskap som understött av teknologisk expertis ledde och skapade opinion för utvecklingsprojekt, uppfattades vara i sig legitimitets- och förtroendeskapande. Stadsomvandling under 1960-talet, då gamla stads-kärnor revs och en ny arkitektur skapade en nationell likriktning av den svenska staden, kulturgeografiska strukturreformer, avfolkning av landsbygden, uppkomsten av nya tätorter, städernas tillväxt i nya gigantiska förorter, fyrfiliga motorvägar, kärnkraft, kraftverksdammar, modernisering och mekanisering av jordbruket var led i en 'planerad', politiskt styrd, samhällsomvandling. En centraliserad högteknologisk utveckling, ledd av politiker och experter, var den politiska formen för det moderna industrisamhället (Larsson,1994).

Under 1980- och 90-talet har emellertid efterkrigstidens politiska inriktning allt mer ifrågasatts. Miljörörelsen har bidragit till att ställa andra mindre materiella värden i fokus. Värden som lokalsamhällets småskalighet, traditioner, natur och miljö har kommit att uppfattas som starkt hotade av industrisamhällets centralistiska och ohämmade tillväxt. Nya opinioner har bildats som framhåller medborgarens brist på deltagande och delaktighet i de politiska processerna, ett önskat resultat av den centralistiska storpolitiken (Inglehart 1997). Ett konkret resultat av detta skifte av idéer och värderingar är den kommunala självstyrelsen under 1990-talet. Kommunerna har fått en delvis ny roll. Från att tidigare, med utgångspunkt i varje sakpolitisk sektor, ha varit inordnad i den utvecklande statens politiska form blir självstyrelsen generell. Medborgaren får nu en delvis ny roll som aktör på den politiska scenen och förväntas delta aktivt i den politiska processen, i synnerhet på det kommunala planet.

De två beskrivna politiska synsätten skall ses som relativt självständiga konventionaliserade förhållningssätt. Detta innebär att aktörer kan svänga från ett synsätt till ett annat beroende på vilken situation som råder. I ett sammanhang kan således det ena synsättet vara mer relevant, i ett annat det andra. Aktörer kan strategiskt använda sig av synsätten för politiska syften som skapande och upprätthållande av legitimitet och förtroende. Det är inte heller så att det ena eller andra synsättet har en enkel hemvist inom den nationella eller lokala politiska arenan. Båda synsätten kommer till uttryck i det politiska spelet, såväl nationellt som lokalt, vilket i statsvetenskaplig forskning är exemplifierat i studiet av idéer kring den kommunala självstyrelsen under senare delen av 1900-talet (Strandberg 1998).

Lokaliseringen av en storskalig teknologiskt avancerad anläggning i en lokal miljö kan förstås som en konfrontationspunkt mellan de två politiska synsätt som ovan skisserats. Anläggningen materialiserar

storskaliga, nationella kanske rent av globala värden där samhällsförändring ses som något i sig positivt. Därmed kan den uppfattas som ett hot mot alternativa värden som betonar lokal särprägel, tradition, kontinuitet och kommunalt deltagande i beslutsprocesser. Skärningspunkten mellan de två synsätten ger således upphov till en rad dilemman för det lokala samhället. Anläggningen för med sig arbetstillfällena och stärker kommunens ekonomi men den innebär också ett stort ingrepp med negativa konsekvenser och okända allvarliga risker.

En central aspekt av lokaliseringspolitik rör medborgarnas förtroende. Förtroende, eller brist på förtroende, för lokala politiker, myndigheter, entreprenörer och tekniker har visat sig spela mycket stor roll för hur människor reagerar inför högteknologiska anläggningar som drastiskt påverkar närmiljön (Cvetovich & Löfstedt eds. under publicering; Freudenburg 1993; Kunreuther et al 1993; Renn & Levine 1991; Slovic 1993). I denna studie utgår vi ifrån att allmänhetens förtroende för ansvariga politiker, myndigheter och entreprenörer är av avgörande betydelse för lokaliseringen av sådana anläggningar. Från tidigare studier vet vi också att förebyggande riskhantering som innebär att lokalbefolkningen involveras redan i planeringsskedet av ett lokaliseringsprojekt både kan stärka deras tilltro till projektet som sådant och deras förtroende ansvariga myndigheter, institutioner och entreprenörer (Irwin 1995; Renn et al 1995; Royal Commission 1998).

Risikoforskningen har sedan 1970-talet studerat varför människor upplever oro och osäkerhet inför viss teknik, aktiviteter, situationer eller händelser (för översikter se t ex Boholm 1998; Löfstedt & Frewer 1998, eds; National Research Council 1996; Renn 1998). Resultaten av denna forskning har visat att risker upplevs vara särskilt stora när det gäller tekniska anläggningar som t ex kärnkraftverk eller kemikalieanläggningar. En orsak till dessa negativa attityder har förmodats vara bristande kunskap om hur sådana anläggningar egentligen fungerar, och att man därmed är orolig för att katastrofer skall inträffa genom att man kanske upplever att det föreligger brister i kontrollen av anläggningen. Denna forskning, som huvudsakligen har bedrivits i USA, har lett fram till bildandet av den s k riskkommunikationsskolan. I ett första skede använde industrin och diverse myndighetsorgan forskningsresultat om människors upplevelser av risker för att formulera riskkommunikationsprogram i övertalande syfte. Man försökte pedagogiskt visa att oron var obefogad. Dessa program var i stort sett misslyckade eftersom de inte ledde till mindre motstånd mot planerandet och byggandet av anläggningar som allmänheten bedömde som 'farliga'. Därför försökte industrin, i samarbete med statliga organ,

istället åstadkomma en form av dialogbaserad kommunikation. Man sökte aktivt få allmänheten att delta i möten, dock fortfarande på industrins villkor. Dessa program misslyckades också och vid det här laget var industrin och berörda statliga organ mer motiverade att försöka förstå varför.

Forskare anlitas för att söka reda ut varför riskkommunikationsprogrammen hade gått i stöpet. Det visade sig att förtroende (*trust*) för de myndigheter, institutioner och entreprenörer som skall ansvara för genomförandet av ett specifikt projekt är en av de viktigaste faktorerna när det gäller att minska den oro lokalbefolkningen kan uppleva inför de förändringar projektet innebär. Om en institution som lägger fram ett projekt, som i viss mån kan anses vara farligt, har hög tillförlitlighet så är befolkningen i allmänhet mer villig att acceptera en risk än om förtroendet är lågt. Forskarna visade att hur pedagogiskt och välputsat riskkommunikationsprogram man än har, så kommer det ändå inte att fungera om allmänheten brister i tilltro (Earle & Cvetovich 1995; Kasperson et al 1992; Leiss 1996; Löfstedt 1996; Löfstedt & Horlick-Jones 1998; Renn & Levine 1991; Slovic 1993).

Järnvägstunneln genom Hallandsås

Järnvägstunneln genom Hallandsås har planerats som en del av ett politiskt beslutat storskaligt kommunikationsprojekt (Regeringsproposition 1987/88:50). Med hjälp av Öresundsbron skall västra och södra Sverige komma i nära förbindelse med kontinenten, och få förbättrad kontakt med marknaderna inom den europeiska unionen. Järnvägsnätet skall effektiviseras bl a genom en modernisering och utbyggnad av Väst kustbanan och den besvärliga och tidsödande passagen över Hallandsås skall på ett rationellt sätt undvikas genom byggandet av en dubbelspårig tåg tunnel. En satsning på järnväg har också varit politiskt väl motiverad av miljöskäl. Järnvägstrafik bedöms vara ett förhållandevis energisnålt, effektivt, säkert och ekologiskt genomtänkt transportsätt.

Under de senaste tio åren har Banverket och SJ lagt ner stora resurser på att modernisera landets järnvägsnät. Satsningen på järnvägstrafik är inte unik för Sverige. I andra europeiska länder, framförallt Frankrike och Tyskland, har man gjort stora satsningar på utbyggd, moderniserad och snabbare tågtrafik. Tågtrafiken mellan Göteborg och Stockholm har effektiviserats och restiden avsevärt förkortats. Huvudlinjen mellan Stockholm och Norrland är under utbyggnad (Botniabanan). Beslutet att förbättra Väst kustbanan mellan Göteborg och Malmö med dubbelspårig järnväg, som i framtiden kan tillåta höghastighetståg som når en fart av uppemot 250 km/h, har således inte varit svårt att politiskt motivera.

Den enkelspåriga Väst kustbanan, byggd under slutet av 1800-talet som en privat järnväg, har inte bedömts kunna fylla framtidens behov av effektiva kommunikationer. Spåret följer sträckvis en slingrande väg och vissa passager har stora höjdskillnader. Moderniseringen av Väst kustbanan med en utbyggnad till dubbelspår, delvis annan sträckning, tunnlar och nya stationsanläggningar, utgör ett omfattande infrastrukturprojekt som på många sätt kommer att förändra landskapsbilden och de lokala förhållandena vid banan. Efter att ha utrett projektets genomförbarhet och kostnader beslutade regeringen 1991 att bygga en järnvägstunnel genom Hallandsås. Nuvarande järnvägssträckning över åsen har fungerat som en flaskhals. Under höst och vinter samlas stora mängder löv eller is och snö på spåret, vilket ger upphov till oplanerade förseningar av tågtrafiken. Banverket anlätade från början Kraftbyggarna som för 690 milj kr skulle bygga tunneln färdig till 1996. Projektet

havererade emellertid tekniskt redan i inledningsskedet. Åsens speciella geologiska förutsättningar – en kombination av omfattande sprickbildningar, stora ansamlingar av grundvatten, sprucken och vittrad berggrund (Bergström 1997; Eriksson & Wentzell 1998) – gjorde att den specialbeställda borrhör som skulle användas inte fungerade. Entreprenaden med byggföretaget avbröts efter att endast en liten del av arbetet utförts, knappt 3 km av den planerade tunnelns totala längd på 17 km.

Under 1995 tog byggföretaget Skanska över tunnelprojektet och kontraktet omförhandlades med Banverket. Projektet skulle nu bedrivas med traditionell tunnelbyggnadsteknik, och också bli avsevärt mycket dyrare. Allteftersom arbetet med tunneln fortskred drabbades orsaksbefolkningen av problem. Brunnar i området sinade och fastighetsägare blev utan vatten. Under våren 1997 tillstötte det ena svåra problemet efter det andra. Tätningen i tunneln fungerade inte och mängder av vatten läckte genom sprickor i berget. Tätningsmedlet Rhoca Gil, som tillverkas av det franska kemiföretaget Rhône-Poulenc användes på prov och under augusti och september injicerades 1 400 ton av tätningemedlet i tunneln (SOU 1998:60). Den 1 oktober fann en lantbrukare att flera av hans kor, som betade på åsen, var svårt sjuka. Korna måste avlivas och efter analys hos SVA (Statens Veterinäranstalt) fastslogs symptom på neurologiska störningar. En fiskodling vid Vadbäcken drabbades av fiskdöd. Vattenprover togs från läckvatten i tunneln och på grundvatten. Höga halter av akrylamid, en kemisk förening med en rad starkt toxiska egenskaper som t ex att förorsaka nervskador och framkalla cancer, påträffades i brunnar och grundvatten. Arbetet med tunneln avbröts. En stor oro bland lokalbefolkningen spred sig. Vid ett protestmöte med upprörda och oroliga människor ställdes Skanska till svars. En demonstration där drygt 5 000 personer deltog anordnades i Båstad söndagen den 12 oktober 1997 och en aktionsgrupp mot tunnelbygget bildades. Skanskas lokala projektchef avgick liksom höga chefer vid Banverket.

Ett stort massmediauppbåd bevakade händelseutvecklingen. Det kom fram att tunnelarbetare, som haft otillräcklig skyddsutrustning, hade utsatts för giftet och hade symptom på akrylamidförgiftning. Yrkesinspektionen polisanmälde Skanska för brister i hanteringen av giftiga kemikalier. Älg och rådjur som skjutits i närheten av den förgiftade Vadbäcken visar sig ha vävnadsskador och älgjakten ställs in. Skanska riktade skarp kritik mot Rhône-Poulenc eftersom halten av den giftiga beståndsdelen akrylamid visade sig vara betydligt högre än vad producenten uppgivit, och ansåg sig ha blivit vilseledd. Miljöministern instämde i Skanskas kritik.

Bjärehalvön är en utpräglad jordbruksbygd där mjölkbönder, kött-djursuppfödare och grönsaksodlare står för en väsentlig del av bygdens ekonomi. Eftersom det är oklart hur djur och gröda påverkats av det giftiga ämnet och hur giftet lagras och överförs vid konsumtion av animaliska produkter, frukt och grönsaker kunde lokala odlare inte sälja sina produkter. Grönsaker lämnades att ruttna på fälten. Mjolk från drabbade gårdar hällades i urinbrunnar, kött från besättningar i riskområdet fick inte distribueras och hela nötbosättningar nödslaktades. Detta innebar inte bara ett stort inkomstbortfall för många människor utan vållade också oro och frustration.¹ Bjäreborna oroade sig för vattenfrågan, går vattnet att dricka? Kommer husdjur att bli sjuka? Vilka hälsoeffekter har akrylamid på sikt för barn som har druckit vatten eller som under den varma sommaren har badat i förgiftade vattendrag? Vilka blir de ekonomiska effekterna på kort sikt, på lång sikt? Kommer fastighetspriser att sjunka eller kommer fastigheter rent av att bli i praktiken värdelösa? Hur skall skadedrabbade kompenseras ekonomiskt och hur skall värden – som t ex en besättning mjölkkor som gått i arv från far till son och som följt med släktgården som del av ett kulturarv – som är svåra att mäta i pengar kunna ersättas? Många lantbrukare upplevde sin existens som slagen i spillror. Bjärehalvön blev stigmatiserad som riskområde och ingen tycktes kunna svara på hur framtiden skulle gestalta sig.

Efter att akrylamidutsläppet offentliggjordes i media den 2 oktober 1997 har mediabevakningen av tunnelbygget vid Hallandsås varit mycket omfattande. Den lokala pressen skrev så gott som dagligen om det inträffade: lokalbefolkningens oro, den inställda älgjakten, mjölkbönder som tvingades att dumpa mjölk, boskap som måste slaktas, stämplingen av jordbruksprodukter från området (se Asp 1998). Även i en regional tidning som Göteborgs-Posten var bevakningen mycket stor – 37 artiklar inklusive ledare under oktober 1997. TV visade bilder från området – bönder som med hjälp av traktorer hällde mjölk i urinbrunnar, döda kor, Vadbäcken med den gul-svarta giftskylten (en dödska och korslagda benknotor), intervjuer med upprörda och oroliga ordsbor och lantbrukare. Vad som har lyfts fram i symbolmättade budskap i media är ett vackert landskap, bördigt och variationsrikt med 'ekologisk' natur, en traditions-mättad bygd med många gamla gårdar, stenvägar och andra minnesmärken. Denna värld ställs i bjärt kontrast till tunnelns mörka inre, till ett tek-

¹ Bland de 310 brunnar som analyserades påvisades akrylamid i 29 stycken. Sammanlagt 196 personer från 75 hushåll genomgick medicinsk undersökning. 370 djur fick gå till slakt och köttet kasserades. Nio mjölkleverantörer fick inte leverera mjölk och 330 000 liter mjölk måste hållas bort (SOU 1998:137, s.12–13)

nikstyrt infernaliskt 'intrång' i natur- och kulturlandskapet som på tvivelaktiga grunder är iscensatt av makthavare, tekniker och 'experter' (se Expressen bilaga om giftutsläppet 10 oktober 1997).

Förre banverkschefen har polisanmälts för brott mot Vattenlagen. Kemikalieinspektionen har polisanmält Rhône-Poulenc för bristande produktinformation och företagets svenske VD har delgivits misstanke om brott mot lagen om kemiska produkter. Åklagarmyndigheten i Malmö har delgett ett antal personer brottsmisstankar. Ett omfattande efterspel med rättsliga utredningar väntar. En rad utredningar och kommissioner har tillsatts för att granska hela affären.

Under förvåren 1998 då beteckningen 'riskområde' sedan flera månader hade officiellt avskaffats, deklarerade två stora livsmedelsgrossister – ICA och SABA – att de inte skulle köpa in färskpotatis från bygden. Detta trots att Livsmedelsverket och Socialstyrelsen tydligt hade uttalat att det nu var riskfritt att konsumera lokala jordbruksprodukter. Grossisternas inställning ledde till stort bekymmer för ortens potatisodlare och den stämpling dessa drabbades av genom att delar av Bjärehalvön tidigare klassats som riskområde p g a akrylamidutsläppet, rapporterades flitigt i såväl nationella som lokala nyhetsmedia. 'Förgiftningsskandalen' slog särskilt hårt eftersom svenskt lantbruk i LRF:s kampanjer lanseras som Europas mest ekologiska och miljömedvetna. Svensk mat framställs som 'sund' och fri från tillsatser och farliga kemikalier. Med kommunens hjälp fick den årliga festen Pärans Dag², som firades på pingstafton på torget i Båstad, därför en speciell karaktär. Miljöminister Anna Lind var inbjuden som huvudtalare vid evenemanget och hon såg som sin uppgift att lugna Båstadbornas oro inför giftutsläppet och att framhålla den lokala färskpotatisens alla förtjänster.

Tunnelbygget har medfört inte bara omedelbara hälsorisker genom läckage av akrylamid utan också omfattande grundvattensänkningar, långt under de nivåer Vattendomstolen godkänt. Naturvårdsverket framhåller i sin rapport (december 1997) att miljöeffekterna i framtiden är oroande och svårförutsägbara. De stora grundvattensänkningarna kan bli förödande för naturen i området och leda till stora miljöskador, liknande de som orsakades av tunnelbygget mellan Oslo och Gardemoens flygplats i Norge. Bjärehalvön är dessutom ett särskilt känsligt område, inte bara kulturhistoriskt, utan också ur naturskyddssynpunkt. Hallandsås bedöms vara av riksintresse som naturreservat. Stora grundvattensänkningar innebär även enligt Naturvårdsverkets rapport att det föreligger risk för nya problem med vattenkvalitet i framtiden på grund av oxidering av

² 'Pära' är ett dialektalt uttryck som betyder potatis.

mineraler (järn och mangan) som fällt ut och som i för höga halter försämrar grundvatten och vattentäkter.

Vattenförsörjningen i vissa delar av riskområdet är fortfarande problematisk, och lantbrukare i området måste alljämt få vatten levererat med tankbil. Mängder av vatten kontaminerat av akrylamid har renats. Experter pekade inledningsvis på att det kan ta (obestämt) många år innan giftet har försvunnit, även om nya mätningar pekar på att halten akrylamid hastigt minskar. Idag bedöms resterna av akrylamid vara mycket små.

Sedan giftutsläppet i oktober förra året ligger tunneldrivningen nere. Arbetet har koncentrerats till att sanera tunneln från akrylamid. Den gällande budgeten för tunnelbygget om 2 miljarder kommer att överskridas kraftigt om projektet skall fullföljas. Banverkets generaldirektör Bo Bylund har uppskattat slutkostnaden till närmare 5 miljarder (Bo Bylund, Banverket, PM Angående tunnlar genom Hallandsås 17 juni 1998, s. 7). Till detta skall läggas kostnader för skadereglering av de som lidit skada p g a tunnelbygget. I juni 1998 hade Banverkets och Skanskas skaderegleringsgrupp mottagit 159 krav på totalt 25 miljoner kronor, 113 krav hade slutbehandlats och 15 miljoner kronor betalats ut i skadestånd (ibid s. 2).³ I konsekvens av dessa siffror drar Bo Bylund i sin promemoria till Banverket slutsatsen att kostnaden för att bygga färdigt tunneln med alternativa metoder (betong) inte är samhällsekonomiskt lönsam. Ett alternativ till att färdigställa tunneln är att, som det sägs, lägga befintliga tunnlar "i malpåse" i väntan på bättre tekniska lösningar.

Dagsläget präglas av en väntan på resultat från de utredningar, kommissioner och miljögranskningsgrupper som har utsetts att utreda ärendet. Den nye miljöministern Kjell Larsson, som tillträdde efter valet 1998, uttalade vid ett miljöting om Öresundsregionen den 16 november 1998 att det på grund av järnvägens miljömässiga fördelar är angeläget att tunneln färdigställs. Tunnelns framtid är fortfarande ovisst: kommer regeringen att besluta om en fortsättning av projektet eller skall det avbrytas? Om projektet skall slutföras, hur kommer då de tekniska lösningarna att se ut? Under firandet av Pärans Dag på pingstafton 1998 lovade dåvarande miljöministern Anna Lind Båstadborna att tunneln endast kommer att byggas färdig om det kan ske på ett miljösäkert sätt. Men det är inte bara miljöaspekterna som är problematiska. Geologisk expertis har i media uttalat oro för en framtida tunnels säkerhet. Bergets dåliga hållfasthet (lermassor med omfattande sprickbildningar) gör att risk för allvarliga ras inte kan uteslutas (Bergström 1997; 1998).

³ Idag har 26 miljoner kronor betalats ut i skadestånd (SOU 1998:137, s. 13).

Ärendet har nu förts till regeringen som väntas fatta beslut kring årsskiftet. Som beslutsunderlag har Banverket skickat ut ett omfattande remissmaterial, där man bl a överväger alternativa lösningar, till en rad berörda instanser inklusive Båstads kommun. Även allmänheten har uppmanats att inkomma med synpunkter. Länsstyrelsen i Halland och ledande lokala politiker i Skåne har dock uttryckt att man ser det som mycket angeläget för regionen att tunneln blir färdigbyggd.

I Båstad kommun, i arbetsgruppens underlag till remissvar till Banverket (14 oktober 1998), tar man avstånd från det sk malpåsealternativet och säger att man helst ser att en förbättrad Västkustbana verkligen byggs enligt planerna. Men man framhåller att det tekniska underlaget från Banverket för hur tunneln skall byggas färdigt och vilka konsekvenser detta kommer att få, bland annat med tanke på grundvattensänkringar i framtiden, är alltför oprecist för att kunna fungera som ett hållbart beslutsunderlag. Man framhåller också att ett antal förbehåll skall kunna uppfyllas för att kommunen ska kunna lämna sitt medgivande till fortsatt tunnelndrift.

Vid kommunfullmäktiges sammanträde i Båstad den 28 oktober 1998 beslöts efter en längre diskussion med 41 röster mot 5 ett ja till tunnelbygget. Bjärepartiets representant Per Adbro förespråkade, med stöd av 4 200 kommuninvånarens namnunderskrifter⁴ på en protestlista mot bygget, att kommunen skulle säga nej till fortsatt tunnelndrift. Skälet till ett nej var bristande förtroende för Banverket:

Banverket har inte på något sätt visat att ett fortsatt tunnelbygge skulle kunna göras mer miljösäkert än tidigare. Tvärtom har vi förstått att Banverket varken har kunskap, teknik eller ekonomi att klara sitt uppdrag. (Göteborgs-Posten 29 oktober 1998, 'Båstad sade ja till tunneln')

Kommunstyrelsens ordförande, centerpartisten Tord Knutsson, var emellertid av en annan uppfattning:

Dubbelspåret genom åsen behövs, om Båstad även i framtiden skall kunna vara en expansiv och attraktiv kommun, och inte bli en övergiven avkrok. Ett dubbelspår skall ligga i generationer och det vi beslutar nu är ett beslut som skall gynna våra barn och barnbarn. (Göteborgs-Posten 29 oktober 1998 'Båstad sade ja till tunneln')

⁴ Båstad kommun har drygt 14 000 invånare.

Denna uppfattning delades av folkpartiets Gunilla Jorlén som hävdade att "en tunnel genom Hallandsåsen är lika viktig som Öresundsbron" (Göteborgs-Posten 29 oktober 1998 'Båstad sade ja till tunneln'). Hon framhöll vidare att "Båstad kommer snart att vara en förort till Köpenhamn". Gunilla Jorlén framhöll också att "som politiker måste vi se på helheten och lita på vetenskapsmän och experterna" (Nordvästra Skånes Tidningar 29 oktober 1998, 'Stor majoritet för fortsatt tunnelbygge').

Tunnelföreträdarna väljer således att inte diskutera förtroendefrågan. Istället anammar de det storskaliga synsättet där Båstad i och med tunneln blir en knutpunkt i en internationaliserad värld. Samtidigt framställs tunneln (den inte ännu färdigbyggda) som om den redan vore ett lokalt kulturarv, ett centralt element i det lokala samhällets identitet, som bygden (i det här fallet kommunen) har ett ansvar inför kommande generationer att värna om, det vill säga färdigställa. Kontrasten mellan denna tunnelvänliga diskurs som tycks kunna upphäva dilemmat mellan storskaliga och småskaliga, nationella och lokala värden och identiteter, och den tunnelfientliga (som ser tunneln som ett hot mot hela bygdens existens) är påtaglig.

Syfte

Studien är en explorativ pilotundersökning av ett specifikt fall av kontrovers kring lokalisering av ett storskaligt och teknikintensivt infrastrukturprojekt – tunnelbygget genom Hallandsås. Ett syfte är att bidra till att formulera empiriskt och teoretiskt hållbara problemfält för forskning kring lokaliseringsproblematik. Vi vill också belysa Båstads kommuninvånarens upplevelser av de dilemma som tunnelbygget inbegriper. Hur upplever man tunnelbygget? Vad har man tagit del av för information om projektet? Har man förtroende för politiker och berörda myndigheter? Är man orolig för risker? Hur värderas kommunens insatser? Detta är exempel på några av de problemställningar som belyses.

Studien vill även bidra till ett nytt tänkande inom utformandet och utförandet av komplexa infrastrukturprojekt med miljökonsekvenser. Vikten av förebyggande riskhantering och dialogkommunikation som på ett tidigt stadium inbegriper lokalsamhället i planerings- och genomförandeprocessen för att öka allmänhetens förtroende poängteras. Detta är tyvärr ett försummat forskningsområde i Sverige, men visar sig i ett fall som Hallandsåsen vara viktigt.

Metod

Datainsamling: urval och bakgrundsfaktorer

Invånare i Båstads kommun utvaldes slumpvis ur telefonkatalogen. Personerna ringdes upp kvällstid under maj månad 1998. Totalt gjordes 100 telefonintervjuer. Allt som allt kontaktades 138 personer vilket ger en svarsprocent på 62 procent.⁵ Alla intervjuer gjordes av samma person, som tidigare yrkesmässigt arbetat med telefonintervjuer. Intervjuerna tog mellan 20 och 30 minuter att genomföra beroende på hur pratsamma respondenterna var.

Båstad kommun hade 14 244 invånare 1997. Befolkningen har ökat med drygt 1 000 personer under de senaste 10 åren. Ökningen beror till största del på nyinflyttning till kommunen. Befolkningen är något äldre än genomsnittet för Sveriges befolkning. Samtliga ålderskategorier under 50 år ligger 2–3 procent under riksgenomsnittet medan kategorin äldre än 50 ligger 2–3 procent över. Detta förhållande reflekteras även i befolkningens utbildningsnivå. När det gäller högre utbildning upp till tre år ligger man några procent under genomsnittet för landet. Andelen med minst tre års högre utbildning är emellertid samma som för landet i stort (10 procent).

I undersökningen deltog 47 män och 53 kvinnor. Pensionärer är överrepresenterade i urvalet: 45 procent av respondenterna var 60 år eller äldre, vilket är 17 procent högre än de siffror som kommunstatistiken för Båstad redovisar (Tab. 1). Vi har ingen säker förklaring till detta. Kanske har pensionärerna mera tid och är därför villigare att delta i intervjun eller så befinner de sig oftare i bostaden och är därför lättare anträffbara?

Urvalet för undersökningen (100 personer) är ett relativt litet stickprov och kan knappast ses som representativt för invånarna i Båstad kommun. Med undantag för åldersfördelningen, där man kan notera att de yngre än 30 år är underrepresenterade på bekostnad av de som är äldre än 60 år, visar urvalet god spridning. Könsfördelningen är jämn.

⁵ Vissa ville av olika skäl inte bli intervjuade: de hade inte tid, ville inte svara på frågor, kunde inte språket, var ovilliga av andra skäl eller bedömdes av intervjuaren vara oförmögna att delta på grund av ålderdomssvagheter.

Tab. 1
Intervjupersonernas ålder

Ålder	Antal
<20	3
20-29	8
30-39	17
40-49	15
50-59	12
60-69	16
70-79	20
80-87	9

Kommentar: n=100

Tab. 2
Intervjupersonernas yrke eller sysselsättning

Pensionär	39*	Kronokommissarie
Lärare	4	Polis
Studera	5	Kyrkogårdsarbetare
Ekonom	3	Fastighetsskötare
Undersköterska	3	Lokalvårdare
Företagare	2	Kock
Servitris	2	Industridesigner
Laboratorieassistent	2	Forskare
Glassförsäljare		Konstnär
Reparatör, egen företagare		Reklam
Egen företagare		Projektledare
Föräldraledig		Direktör
Arbetslös		Ekonomichef
Sjukpensionär		Ekonomiassistent
Hemmafru		Kontorist
Dagbarnvårdare		Sekreterare
Förskollärare		Bokningspersonal
Fritidsassistent		Tekniker
Sjuksköterska		Lödare
Barnmorska		Maskinoperatör
Hästuppfödning		Industriarbetare
Lantarbetare		Elektriker
Lantbrukare		Bilmekaniker
Lantbrevbärare		Verkstadsmechaniker

Kommentar: *varav 21 kvinnor, 18 män, n=100

Svaren på bakgrundsfrågan 'Vad har du för yrke eller sysselsättning?' presenteras i Tab. 2. När det gäller yrke och sysselsättning finner vi att många olika sektorer och verksamheter är representerade. I konsekvens med den något sneda åldersfördelningen bland intervjupersonerna är pensionärer den numerärt största kategorin med 39 procent. Med hänsyn till att varje intervju varit relativt ingående och att det finns en spridning med hänsyn till sociologiska bakgrundsfaktorer som ålder, kön och sysselsättning anser vi, trots det relativt begränsade urvalet, att våra resultat ger värdefulla data kring hur Båstadbor tänker och upplever tunnelbygget i dess olika aspekter.

Enkätens uppläggning och innehåll

Som underlag för intervjuerna användes en enkät (se Appendix 1) och intervjuaren ställde samma frågor (i samma ordning) till samtliga respondenter. Enkäten innehöll totalt 41 frågor varav sju bakgrundsfrågor. Frågor med fasta svarsalternativ blandades med öppna frågor, där intervjupersonerna fick svara 'fritt ur hjärtat' och där de också kunde lämna flera svar.

Enkäten började med att intervjuaren presenterade sig och sa: 'Du har blivit utvald att delta i en studie av miljö- och kommunikationsfrågor i Sverige idag.' Att studien handlade om tunnelbygget nämndes inte inledningsvis. Enkäten var indelad i följande teman:

- Allmänna frågor om miljö
- Frågor om förtroende för politiker
- Frågor om tunnelbygget och giftutsläppet: a) påverkan, b) intresse c) information, d) kommunens insatser, e) ansvar, f) riskupplevelse och oro
- Bakgrundsfrågor

Eftersom tunnelbygget varit så omstritt och skapat sådan uppståndelse bland kommuninvånarna, var vår avsikt att intervjufrågorna skulle vara så neutrala som möjligt. För att inte styra svaren på frågorna om förtroende ställdes dessa före frågorna om tunnelbygget och giftutsläppet. Genom den allmänt hållna inledningen ville vi undvika att leda in respondenten i några särskilda associationsbanor. Den första frågan som berörde uppfattningar var om respondenten var orolig för miljöproblem, med tre fasta svarsalternativ (ja, nej, vet inte). Andra frågan var öppen och gällde vilka miljöproblem respondenten var 'mest orolig för idag'. Respondenten fick här, liksom i de andra öppna frågorna, svara fritt.

Genom att inleda intervjun på detta sätt har vi försökt att få ett mått på hur viktigt respondenterna spontant uppfattar olika saker. Att undvika att från början precisera vad studien handlar om gör det således möjligt att se svaren som ett relativt säkert mått på vilka företeelser människor själva uppfattar som viktiga. Särskilt när det gäller komplexa frågor har metoden med givna svarsalternativ kritiserats för bristande validitet (se Dunlap et al 1993:46;143–44).

Ett sätt att förstå svaren på de öppna frågorna är att de är utsagor hämtade från naturlig och vardaglig konversation om tunnelbygget. Vi vill se dessa språkliga utsagor som element av alla de samtal som är en så fundamental del av människans sociala liv. Sådana samtal är delvis institutionaliserade och individers medverkan kan förstås som att de utgör 'röster' i pågående språkliga utbyten.⁶ I en intervjusituation är det rimligt att anta att den tillfrågade spontant säger något som denne är van att säga, som denne direkt kommer att tänka på när han eller hon hör frågan, men utan att behöva tänka vidare eller djupare analysera situationen eller ämnet för samtalet. På detta sätt kan resultat från telefonintervjuer med öppna frågor tydliggöra en uppsättning diskursiva brottstycken som även förekommer i vardagliga samtal. Det är mindre troligt att respondenterna i intervjusituationen tänker ut helt nya, aldrig tidigare prövade utsagor. Därför är det ett rimligt antagande att den totala mängden svar från samtliga intervjupersoner ger en ganska god bild av innehållet (semantiskt och tematiskt) i vardagligt förekommande konversation.

I ungefär hälften av enkätfrågorna fick respondenten själva formulera sina svar. Dessa svar har inte kategoriserats utifrån något på förhand givet kodningsschema, istället har de förståelser och uppfattningar som respondenterna spontant ger uttryck för i sina svar identifierats. Svaren har analyserats kvalitativt och kategoriserats med hänsyn till implicita betydelsedimensioner, t ex utifrån ordval, formuleringar, budskap och tematisk inriktning. Svaren har också analyserats kvantitativt med hänsyn till förekomst, d v s antalet svar för en viss betydelseskategori. Dessa förekomster ger en bild av hur vanliga eller ovanliga vissa utsagor är jämfört med andra.

⁶ Beträffande diskursiv socialpsykologi se Edwards & Potter 1992; Harré & Gillet eds. 1994; Harré & Stearns eds. 1995.

Läsanvisning

I följande avsnitt kommer resultat från enkäten att redovisas i följande ordning:

- upplevelse av miljöproblem
- intresse för tunnelbygget
- tunnelbygget: påverkan och inflytande
- informationskontext och kunskap
- kommunen, kommuninvånarna och tunnelbygget
- politiker och medborgares förtroende

Svaren på frågorna med fasta svarsalternativ presenteras i tabellform som anger hur stor procent av respondenterna som angav de olika svaren. Svaren på frågor med öppna svarsalternativ presenteras på två sätt, dels genom att vi ordagrant citerar vad intervjupersonerna faktiskt svarat på en viss fråga och dels med hjälp av figurer, 'pratbubblor', som ger en översikt av kategorier av svar på en viss fråga. Diskussion av resultaten och kommentarer sker fortlöpande i texten. En summering av huvudresultaten avslutar resultatredovisningen. I slutkapitlet förs en mer övergripande diskussion av resultaten med tanke på framtida forskningsuppgifter.

Upplevelse av miljöproblem

Som konsekvens av den omfattande bevakning i media hade vi anledning att anta att respondenterna skulle uttrycka en hög grad av oro eller bekymmer över tunnelbygget. Att så var fallet bekräftas av vår undersökning. På frågan 'Vilka miljöproblem är du mest orolig för idag?' lämnade de 100 respondenterna totalt 77 svar. I 43 procent av dessa svar angavs explicit 'tunneln' och i 16 procent av svaren sa man 'vatten' som också delvis berör tunnelbygget (Tab. 4). Vidare sa 47 respondenter att de upplevde att miljön i kommunen har försämrats under senare år och flertalet angav tunnelbygget som ett skäl (Tab. 5 och 6).

Att tunnelbygget spontant upplevdes som ett viktigt och oroande miljöproblem framkom också i de frågor som gällde miljön i kommunen. Av de 47 respondenter som tyckte att miljön i kommunen blivit 'sämre' eller 'mycket sämre' angav de allra flesta tunneln som orsak. I hela 71 procent av svaren på frågan varför miljön blivit sämre i den egna kommunen angavs tunneln som orsak (Tab. 6). Tunneln ansågs också spontant vara kommunens viktigaste miljöfråga med 33 procent av svaren, följt av 'vatten' eller 'grundvatten', också relaterat till tunneln, tillsammans 33 procent. Sammanlagt anknyter således 66 procent av svaren på frågan om vilka miljöfrågor som är de viktigaste i kommunen direkt eller indirekt till tunnelbygget (Tab. 8).

En majoritet av de tillfrågade, 55 procent ansåg att de kommunala politikerna visar 'mycket stor' eller 'stor' vilja att lösa miljöproblem. Dessa intervjupersoner ombads motivera sitt svar. I ett stort antal svar togs politikernas kompetens, insatser och engagemang, som på olika sätt bedömdes som berömvärda, som inteckning för att de hade stor vilja att lösa miljöproblem. Nedanstående citat exemplifierar svar på den öppna frågan 'Varför bedömer du att politiker har stor vilja att lösa miljöproblem?' I de fall där samma utsaga förekommit vid flera tillfällen anges antalet tillfällen inom parentes.

'Är duktiga' (3)

'Duktiga, gjort väldigt mycket, engagerade';

'Vill så mycket de kan, är kanske duktiga';

'Agerar kraftfullt';

'Arbetar mycket bra';

Tab. 3
Hur intresserad av miljöfrågor är du?

<i>Svarsalternativ</i>	<i>Antal</i>
Mycket	34
En del	49
Inte så mycket	15
Inte alls	2

Kommentar: n=100

Tab. 4
Vilka miljöproblem är du mest orolig för idag? (öppen fråga)

<i>Kategori</i>	<i>Antal svar</i>	<i>Antal svar i %</i>
Tunneln	33	43.0
Vatten	12	15.6
Luft	14	18.2
Havet	3	3.9
Jordbruk	2	2.6
Alla	2	2.6
Växthuseffekten	2	2.6
Annat	9	11.7
S:a	77	100.0

Kommentar: n=100

Tab. 5
Har miljön blivit bättre eller sämre i din kommun under de senaste åren?

<i>Svarsalternativ</i>	<i>Antal svar</i>
Mycket bättre	0
Bättre	16
Sämre	43
Mycket sämre	4
Varken bättre/sämre	24
Vet inte	11
Övrigt	2

Kommentar: n=100

'De försöker få ordning, ansöker om pengar';
'Mycket bättre renhållning, återvinningssystemet';
'Är ganska engagerade';
'Engagerar sig mycket';
'Tänker på folkets hälsa';
'Vill leva i en ren miljö';
'Kämpar på';
'Tänker på framtiden, måste lösa problemen';
'Engagerar sig i miljöproblemen, är duktiga'.

Att politikerna visar 'god vilja' framhölls i 10 svar. Dessa svar skiljer sig från föregående genom att här poängteras i första hand intentionerna, snarare än resultatet. Politikernas förhållningssätt uppfattas som mer passivt, man strävar efter att ställa saker och ting till rätta, men med varierande resultat. Det som räknas är att man 'försöker' och fraserna 'försöker' eller 'gör så gott man kan' är gemensamma nämnare för denna svarskategori.

Att vissa svaranden (8) omedelbart tänker på de egna politikerna i Båstad kommun står klart eftersom de ger svar som på olika sätt refererar till tunnelbygget. Att kommunala politiker har stor vilja att lösa miljöproblem illustreras av deras agerande i tunnelfrågan och deras insatser beröms:

'Gör en del bra, löste tunneln ganska bra, sophantering löser de bra';
'Är medvetna om problemen och försöker påverka, ex tunneln, hanterat det bra';
'P g a tunneln så måste de fixa till det';
'P g a Åsen, de har agerat med stor kraft';
'Är bra, löser problemen bra med tunneln';
'Jobbat bra angående tunneln, viljan finns';
'Har gjort ett bra arbete med tunneln, källsorteringen fungerar inte';
'Försökt göra vad man kan med bl a grundvattnet'.

Att politikernas agerande omgärdas av en rad begränsande faktorer som lägger hinder i vägen för deras vilja att ta itu med miljöproblem poängteras i sex svar som framhåller att yttre ekonomiska och politiska faktorer utanför de kommunala politikernas kontroll kan påverka insatserna. Politik beskrivs som ett pragmatiskt spel där en rad avväganden måste balanseras och vägas mot varandra:

Tab. 6**Följdfråga: varför har miljön blivit sämre? (öppen fråga)**

<i>Svarskategori</i>	<i>Antal svar</i>	<i>Antal svar i %</i>
Tunnelbygget	43*	70.5
Havsvattnet	4	6.6
Grundvattensänkningen	3	5.0
Ohälsa	2	3.3
Annat	9	14.8
S:a	61	100.0

Kommentar: *3 med kommentar; annars är det mycket bra (1), annars bra (2)
n=47

Tab. 7**Vilka miljöfrågor är viktigast i din kommun? (öppen fråga)**

<i>Svarskategori</i>	<i>Antal svar</i>	<i>Antal svar i %</i>
Tunneln	46	33.0
Vattnet	27	19.4
Grundvattnet	19	13.7
Vet inte	16	11.5
Rening av utsläpp	12	8.6
Jordbruket	5	3.6
Naturen	5	3.6
Sopphantering	2	1.4
Annat	7	5.0
S:a	139	100.0

Kommentar: n=100

'Ändras med projektet';
'Anpassas efter vinningen, ekonomin styr';
'Ekonomin som styr';
'Val snart';
'Politisk överlevnad';
'Men tyvärr överkörda av regeringen'.

Fyra svar ger uttryck för ambivalens. Även om intervjupersonen har svarat att han eller hon anser att politikerna visar 'stor vilja' vill man sen modifiera sitt svar genom att peka på att det inte bara är viljan som räknas och att resultaten varierar:

'De gör lite, kunde göra mera';
'Bra ibland, beror på vad det gäller';
'Kompetensen är dålig, men viljan är stor';
'Stor vilja, men kanske liten förmåga'.

Ett annat sätt att redovisa utsagorna än ovanstående citat presenteras i form av pratbubblor där svaren på frågan 'Varför bedömer du att kommunala politiker har stor vilja att lösa miljöproblem?' (Fig. 1) kategoriserats och antalet utsagor beräknats i procent av det totala antalet svar på frågan. Avsikten med figuren är att ge överblick över svaren samt hur ofta de förekommit. Här finner vi att 'kompetens, insatser och engagemang' poängteras i 46 procent av svaren. Att politikerna visar 'god vilja' är ett tema som återkommer i 17 procent. I 14 procent av svaren hänför man till tunnelbygget som ett exempel på att de kommunala politikerna visar stor vilja att lösa miljöproblem.

Tab. 8

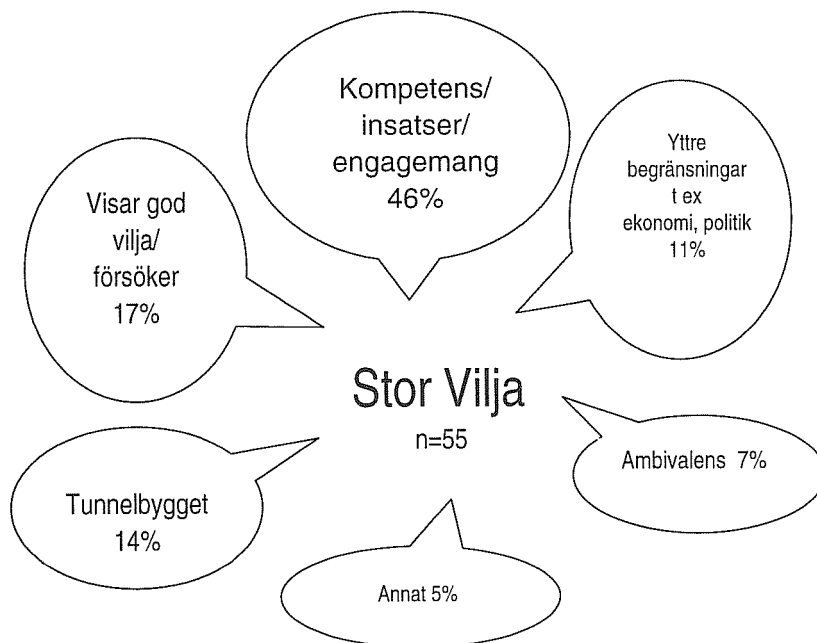
Hur bedömer du kommunala politikers vilja att lösa miljöproblem?

<i>Svarsalternativ</i>	<i>Antal svar</i>
Mycket stor vilja	1
Stor vilja	54
Liten vilja	21
Mycket liten vilja	7
Varken liten/stor vilja	10
Vet inte	5
Se kommentar*	2

Kommentar: *Anpassas efter vinning, ekonomin styr (1), har inte kompetens att förstå (1); n=100

Fig. 1

Varför bedömer du att kommunala politiker har stor vilja att lösa miljöproblem?

Intresse för tunnelbygget

Intervjun innehöll frågor kring intresse för tunnelbygget bland människor i intervjupersonens omgivning. Vi frågade också hur ofta och i vilka sammanhang tunnelbygget diskuterades. Intresset sades vara 'stort' eller 'mycket stort' av 60 procent av respondenterna, medan 29 procent angav att intresset var 'svagt' eller 'litet' (Tab. 9). Det förhållandevis stora intresset reflekteras också av att 55 procent uppgav att de 'ofta' eller 'mycket ofta' brukade diskutera tunnelbygget (Tab. 10).

Diskussioner om tunnelbygget verkar höra vardagen till. Respondenterna uppgav att de brukade diskutera med 'vänner och bekanta', 'släktingar', 'arbetskamrater' och 'grannar'. Få uppgav att de diskuterade med 'experter', eller 'politiker'. Lokalbefolkningen framstår alltså som engagerad i tunnelbygget men engagemanget verkar till stor del hållas inom en privat sfär av nätverk och icke officiella sociala relationer. Man pratar om tunneln när man spontant träffas i vardagen, när man byter några ord med grannen eller träffar bekanta eller vänner (Tab. 11 och 12). Dessa resultat tyder på att det förekommer en livlig och frekvent diskussion om tunneln bland kommuninvånarna.

Tab. 9

Hur stort bedömer du att intresset för tunnelbygget är just nu bland människor i din omgivning?

<i>Svarsalternativ</i>	<i>Antal</i>
Mycket stort	24
Stort	36
Svagt	25
Litet	4
Varken stort eller litet	8
Vet inte	3

Kommentar: n=100

Tab. 10
Händer det att du diskuterar tunnelbygget?

<i> Svorsalternativ</i>	<i> Antal svar</i>
Mycket ofta	12
Ofta	43
Sällan	29
Mycket sällan	14
Varken ofta/sällan	1
Inte alls	1

Kommentar: n=100

Tab. 11
Med vem eller vilka diskuterar du tunnelbygget? (öppen fråga)

<i> Kategori</i>	<i> Antal svar</i>	<i> Andel svar i %</i>
Vänner/bekanta	60	35.0
Släktingar	35	20.5
Arbetskamrater	27	15.8
Grannar	24	14.0
Kunder	6	3.5
Alla	6	3.5
Politiker	2	1.2
Experter	2	1.2
I skolan	2	1.2
Andra	7	4.1
S:a	171	100.0

Kommentar: n=100

Tab. 12**När förekommer sådana diskussioner? (öppen fråga)**

<i>Situation</i>	<i>Antal svar</i>	<i>Antal svar i %</i>
Vardagen	50	36.2
När man träffas	34	24.6
Arbetsplatsen	26	18.8
Telefonsamtal	8	5.8
I skolan	5	3.6
Alla sammankomster	5	3.6
Småprat	3	2.2
Står något i tidningarna	3	2.2
Annat	4	3.0
S:a	138	100.0

Kommentar: n=100

Tunnelbygget: påverkan och inflytande

Mot slutet av intervjun tillfrågades respondenterna vad de ansåg om tunnelbygget från början. Naturligtvis kan de svar de ger idag, sex år efter att arbetet med tunneln inleddes, inte ses som representativa för de attityder de hade då. Minnet av den ursprungliga inställningen färgas troligen av senare erfarenheter. Men frågan är heller inte ställd för att söka identifiera attityder ett antal år tillbaka i tiden. Svaren speglar istället hur respondenterna idag tolkar sina egna uppfattningar i ett längre tidsperspektiv.

Av de svarande uppger 64 procent att de från början tyckte tunnelprojektet var 'dåligt' eller 'mycket dåligt'. Skillnader mellan män och kvinnor i denna fråga är påfallande. Bland de 64 som var negativa från början är kvinnorna överrepresenterade (38 kvinnor och 26 män). Bland de 24 personer som däremot svarat 'mycket bra' eller 'bra' är endast 6 kvinnor. Männerna framställer sig således som initialt mer positiva (Tab. 13).

I en annan fråga beträffande vad respondenterna tror om tunnelns framtid – blir den färdigbyggd eller inte – tror nästan hälften av alla tillfrågade (49 procent) att tunneln blir färdig (Tab. 14). Trots att så många säger sig ha varit negativa från början (64 procent) tror ändå i stort sett hälften att projektet kommer att fullföljas. Skall dessa resultat tolkas som en uppgivenhet inför starka yttre krafter eller skall de tolkas som att man, trots att man egentligen från början ogillat bygget, ändå tycker att det är lika bra att tunneln blir färdig? Om det inte blir någon tunnel har allt besvär och alla olägenheter för lokalbefolkningen varit förgäves, och inte minst har alla skattekröner som gått åt till projektet varit bortkastade. Denna ambivalens innebär att även om båstadborna på olika grunder är starkt kritiska till tunneln man ändå i viss mån är benägen att se arbetet fullföljt. Om opinionen för att stoppa fortsatt byggnation varit dominerande hade säkerligen det lokala bjärepartiet, som är aktiva tunnelmotståndare, i kommunalvalet erhållit fler än de knappt 10 procent av rösterna man faktiskt fick.

Även vad gäller denna fråga finns också påfallande skillnader mellan män och kvinnor (se Tab. 14). En betydligt större andel av männen svarar ja på frågan om de tror att tunneln blir färdigbyggd: 60 procent av männen jämfört med 40 procent av kvinnorna. Hela 43 procent av kvinnorna,

jämfört med 17 procent av männen, tror dessutom att tunneln *inte* blir färdigbyggd.

På frågan om man skulle valt något annat alternativ istället för att bygga en tunnel genom Hallandsås svarade 85 procent av de tillfrågade 'ja'. De 85 som svarade 'ja' fick följdfrågan: 'Hur skulle man gjort istället?' På denna fråga anges i en klar majoritet av svaren 'annan sträckning' av tunneln (60 procent), t ex: 'Tunneln längre bort, väster ut där det är berg'. Andra svar är att man skulle valt andra konstruktions- eller byggnadsmetoder (13 procent), att man skulle gjort bättre förundersökningar och haft bättre planering (10 procent) eller att man skulle ha nöjt sig med att förbättra det befintliga spåret (8 procent). Här följer en del av svaren:

'Gjort bättre vägar';

'Alternativ – jämfört kostnader med dubbelt spår över åsen';

'Sprängt lite i berget med cementtak';

'Ingjutning från början eller vallbåge';

'Cementerat tunneln' (2);

'Andra medel, inte gifter';

'Försiktigare vid hanteringen, använt betong';

'Linat med betong';

'Borrat på annat sätt';

'Kunde ha byggt tunneln på annat sätt';

'Skulle aldrig ha grävt i åsen';

'10 minuter, låtit det vara som det var, X2000 kan ju köra nu!';

'Provborrat';

'Bättre förundersökningar';

'Ordentlig undersökning';

'Tagit in experter, kollat olika lösningar, sett vad som var bäst och ekonomiskt riktigt';

'Kollat mera och lita på andra med bättre information';

'Mera information, råd ifrån andra länder';

'Planerat bättre';

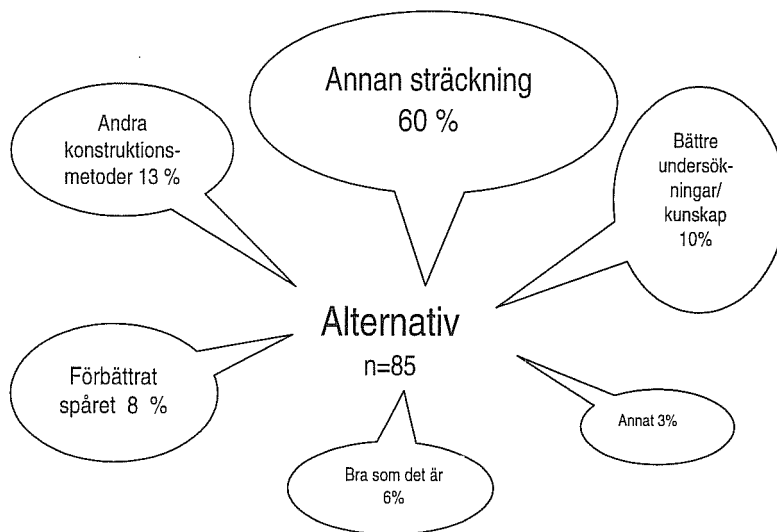
'Var ej klar på vad berget innehöll, för dåligt förberedda';

'Lyssnat på varningarna och lokalbefolkningen'

En bakgrundsfråga som ställdes till samtliga respondenter gällde hur långt ifrån tunneln de bor. De fick själva ange avståndet i antal kilometer. Medelavståndet är 4,25 kilometer, det minsta avståndet noll kilometer och det längsta 20 kilometer. Drygt en tredjedel (37) bor närmare än 2 kilometer (Tab. 16).

Fig. 2

Tunnelbygget. Följdfråga: vad skulle man gjort istället?

Ett förhandsantagande var att eftersom Båstads kommun är liten och många bor nära tunneln skulle många av de intervjuade uppleva sig som direkt berörda. Detta visade sig inte riktigt vara fallet. Endast 26 av de intervjuade uppgav på frågan om 'de personligen på något sätt påverkats av tunnelbygget' att de blivit drabbade (Tab. 17).

På följdfrågan, (med öppna svarsalternativ), som ställdes till de (26) som sa sig vara påverkade, utgjordes 41 procent av svaren av 'oro' (Tab. 18). Att relativt få uppger sig vara personligen påverkade är lite förvånande, bl a med tanke på de vanligt förekommande rapporterna i massmedia som just fokuserat på bjärebornas oro inför Hallandsås-tunneln. Möjligtvis kan den låga siffran för ja-svar bero på hur vår fråga formulerats – frågan gällde om respondenten 'påverkats' av tunnelbygget. Frågan har kanske uppfattats att gälla påtagliga effekter snarare än psykologiska och endast vissa av respondenterna har inkluderat även de sistnämnda. I följdfrågan däremot frågar vi hur respondenten 'drabbats' och då svarar många 'oro'.

Samtidigt som endast en fjärdedel av respondenterna anser att de själva har 'påverkats', uppger 36 procent att de känner 'väldigt många'

eller 'många' som påverkats (Tab. 20). De 74 som angav att de kände någon eller några som påverkats av tunnelbygget ombads specificera vari dessa effekter består. När det gällde tunnelbyggets påverkan på andra än en själv angavs vattenproblem (34 procent), förgiftning av djur (24 procent) eller dricksvatten (20 procent) vara betydligt större än 'oro' (endast 3 procent). En upplevd effekt av tunnelbygget är således att man själv drabbas av oro medan andra har påverkats praktiskt försämrade av vattenförsörjning eller vattenkvalitet något som i sin tur drabbar människor och husdjur (Tab. 21).

Dessa resultat tyder på att vardagliga problem tycks stå i främsta rummet för bästadsborna. Mot bakgrund av dessa resultat kan man fråga sig om den intensiva 'oro' hos lokalbefolkningen, som målats upp i massmedia, är ett exempel på överdriven och dramatiserad uppförstoring av ett riskscenario (Kaspersen et al. 1988).

Eftersom många respondenter är bekymrade över sin situationen har en del formulerat sig politiskt eller gemensamt i protestaktioner eller namnsamlingar. Hela 33 procent av de tillfrågade rapporterar att de hade tagit del i någon aktion eller offentlig viljeyttring riktad mot tunnelbygget (i enkäten exemplifierades protestmöte, aktionsgrupp, namnsamling, skrivit insändare eller uppvaktat politiker). Ändå uppger en överväldigande majoritet (88 procent) att de upplever 'litet', 'mycket litet' eller 'inget' inflytande över projektet. Svarskategorin 'inget alls' fick till och med läggas till under intervjuernas gång eftersom så många av respondenterna spontant svarade detta (Tab. 22).

Att 39 respondenter ansåg att de helt saknade inflytande över tunnelprojektet får ses som en mycket hög siffra (Tab. 22). Samtidigt som respondenterna uppger sig vara så maktlösa innehåller det demokratiska politiska systemet de facto vägar till inflytande, genom röstsedeln och valet som ändå var relativt nära förestående när undersökningen gjordes, genom påverkan på lokala politiker, genom opinionsbildning i media, och genom partiobundna aktionsgrupper som t ex 'Stoppa tunneln'.⁷ Trots detta upplever ändå de boende i området att de helt saknar inflytande över ett så omfattande projekt med stora lokala konsekvenser som tunnelbygget. När det gäller deltagande i aktivitet relaterad till tunnelbygget finns ingen skillnad mellan män och kvinnor.

⁷ Aktionsgruppen mot tunnelbygget (AiB), som är opolitisk och ideellt arbetande, har som målsättning att "tillvarata drabbades intressen". Föreningens ekonomi bygger på insamlade medel och eventuella överskott skall tillfalla Bjäre Naturskyddsförening (<http://home.sverige.net/mot.tunnelbygget/>).

Tab. 13**Vad tyckte du om tunnelbygget när du först fick höra talas om det?**

<i>Svarsalternativ</i>	<i>Alla</i>	<i>Män (antal)</i>	<i>Män (%)</i>	<i>Kvinnor (antal)</i>	<i>Kvinnor (%)</i>
Mycket bra	7	6	13	1	2
Bra	17	12	26	5	9
Dåligt	27	10	21	17	32
Mycket dåligt	37	16	34	21	40
Varken bra/dåligt	9	2	4	7	13
Vet inte	1	0	0	1	2
Se kommentar*	2	1	2	1	2

Kommentar: *Konstigt (1), Så där (1)

n=100, män =47, kvinnor = 53

Tab. 14**Vad tror du, blir tunneln färdigbyggd?**

<i>Svarsalternativ</i>	<i>Alla</i>	<i>Män (antal)</i>	<i>Män%</i>	<i>Kvinnor (antal)</i>	<i>Kvinnor%</i>
Ja	49	28	60	21	40
Nej	31	8	17	23	43
Vet inte	15	7	15	8	15
Se kommentar*	5	4	9	1	2

Kommentar: *Både ja och vet inte är markerade, med kommentaren; Kanske blir den för dyr (1), Hoppas de inte fortsätter (1), Svårt att säga (1), Tveksamt, hoppas inte (1), Kanske (1)

n=100, män=47, kvinnor=53

Tab. 15**Följdfråga (tunnelbygget): skulle man ha gjort på något annat sätt?**

<i>Svarsalternativ</i>	<i>Antal svar</i>
Ja	85
Nej	6
Vet inte	9

Kommentar: n=100

Tab. 16
Hur långt från tunneln bor du?

<i>Avstånd</i>	<i>Antal</i>
Kortare eller lika med 1 km	22
Längre än 1 km men kortare eller lika med 2 km	15
Längre än 2km men kortare eller lika med 3 km	22
Längre än 3 km men kortare eller lika med 4 km	4
Längre än 4 km men kortare eller lika med 5 km	16
Längre än 5 km men kortare eller lika med 10 km	13
Längre än 10 men kortare än 20 kilometer	8

Kommentar: n=100

Tab. 17
Har du personligen på något sätt påverkats av tunnelbygget?

<i>Svarsalternativ</i>	<i>Antal svar</i>
Ja	26
Nej	74
Vet inte	0

Kommentar: n=100

Tab. 18
Följdfråga: på vilket sätt har du drabbats? (öppen fråga)

<i>Svarskategori</i>	<i>Antal svar</i>	<i>Antal svar i %</i>
Oro	13	40.6
Vatten: Brunn/åker	9	28.0
Landskapet förstört	3	9.4
Huset mindre värt	2	6.3
Sämre vatten	2	6.3
Annat	3	9.4
S:a	32	100.0

Kommentar: n=26

Tab. 19**Känner du någon eller några som har påverkats?**

<i>Svarsalternativ</i>	<i>Antal svar</i>
Ja	74
Nej	26
Vet inte	0

Kommentar: n=100

Tab. 20**Hur många känner du som påverkats av tunnelbygget?**

<i>Svarsalternativ</i>	<i>Antal svar</i>
Väldigt många	5
Många	31
Få	35
Väldigt få	3
Inte svar	26

Kommentar: n=100

Tab. 21**Följdfråga: på vilket sätt har de påverkats? (öppen fråga)**

<i>Svarskategori</i>	<i>Antal svar</i>	<i>Antal svar i %</i>
Brist på vatten	43	33.7
Förgiftade djur	30	23.6
Förgiftat dricksvatten	25	19.7
Kan inte sälja sina produkter	17	13.4
Oro	4	3.2
Ohälsa	4	3.2
Annat	4	3.2
S:a	127	100.0

Kommentar: n=74

Tab. 22**Hur stort inflytande upplever du att du har över tunnelbygget idag?**

<i>Svarsalternativ</i>	<i>Antal svar</i>
Mycket stort	1
Stort	0
Litet	14
Mycket litet	35
Varken stort/litet	9
Inget alls*	39
Vet inte	1

Kommentar: *Alternativet 'inget alls' är tillagt efterhand då så många svarade detta
n=100

Informationskontext och kunskap

När miljökatastrofer som starkt påverkar ett lokalsamhälle inträffar är det rimligt att tänka sig att de boende hämtar en stor del av sin information från lokala media (tidningar, radio och TV). I Båstad kommun finner vi samma mönster. På frågan hur man blivit informerad om giftutsläppet nämns i 37 procent av svaren lokal press och lokalradion. TV är en annan viktig informationskälla som nämns i 21 procent av svaren. Kommunal information kommer på tredje plats bland de informationskällor (16 procent av svaren). Endast två svar av totalt 216 rapporterar att man tagit del av informationsmaterial från Banverket (Tab. 23). På det hela taget är respondenterna (76 procent) nöjda med den information de fått angående giftutsläppet (Tab. 24).

En fråga som ställdes i anslutning till frågan om respondenterna var nöjda med den information de fått om giftutsläppet löd 'Brister informationen om giftutsläppet?'. På denna fråga svarade 3 personer 'vet inte'. De övriga framförde en rad olika positiva eller negativa synpunkter. Flera uttryckte spontant oro för framtiden, de upplevde att de inte visste något om hur denna skulle gestalta sig för bjäreborna. T ex utbrast en respondent:

'Vad händer nu? Kommer man fortsätta bygget? Vad händer i framtiden? Vad händer med transport?''

Andra uttryckte djup misstro mot inblandade aktörer. Man upplever att viktig information undanhålls, och att information riktad till allmänheten är medvetet manipulerande. Intervjupersoner sa t ex:

'Kan man lita på dem? Skanskas information är inte verklig information – bara propaganda';

'Har inte gått ut med allt, vad finns kvar?';

'Har inte berättat allt, skyller på varandra';

'Kommit för sent, är det bra? Vågar inte lita på dem';

'Vågar inte säga allt';

'Får inte veta allt';

'Finns mycket kvar, saneringen är inte färdig'.

Tab. 23**Hur har du blivit informerad om giftutsläppet? (öppen fråga)**

<i>Svarskategori</i>	<i>Antal svar</i>	<i>Antal svar i %</i>
Lokal press	51	23.6
TV	45	20.8
Kommunbladet	34	15.7
Lokalradion	28	13.0
Broschyr	16	7.4
Media (tidningar)	16	7.4
Anslag/informationstavlor	6	2.8
Grannar	4	1.9
Diskussioner/samtal	4	1.9
Utskick/flygblad	3	1.4
Informationsmöten	3	1.4
Banverket	2	0.9
I affären	2	0.9
Myndigheter	2	0.9
S:a	216	100.0

Kommentar: n=100

Tab. 24**Har du fått reda på det du vill veta om giftutsläppet?**

<i>Svarsalternativ</i>	<i>Antal svar</i>
Ja	76
Nej	21
Vet inte	3

Kommentar: n=100

En annan kritik av informationen i samband med giftutsläppet är att viktiga frågor kvarstår obesvarade, t ex:

‘Gränssättning’⁸

‘Mera information om gränser för kemikalier som de höjde snabbt, anpassade sig fort till EU-gränser’;

‘Vill ha reda på mera, vad händer med vattnet?’.

En tredje invändning gäller själva informationens form och innehåll, t ex:

‘Internet!! När man inte har det’⁹;

‘Informatörer kan för lite, spred desinformation’;

‘Mera information om allt, informationen är lite torftig’;

‘Kommit för sent, visste inget från början’.

Att allmänheten faktiskt var välinformerad bekräftades av den öppna fråga som kom först i den del av enkäten som direkt gällde tunnelbygget och dess effekter: ‘När det talas om tunnelbygget genom Hallandsås vad tänker du först på då?’ Genom denna neutralt formulerade fråga inbjöds respondenten att spontant komma med egna associationer.

En tematisk kategorisering av dessa utsagor där respondenterna kunde lämna mer än ett svar – totalt 111 svar – visar att många uttrycker en allmän attityd till tunnelprojektet som sådant. De flesta av dessa röster är kraftigt negativa och uttrycker en starkt kritisk inställning till hela projektet, vilket ses som ogenomförbart, förnuftsvidrigt, eller misslyckat. Följande allmänt negativa omdömen används t ex:

‘Misslyckat’;

‘Vansinne’;

‘Misskött från början’;

‘Katastrof’;

‘Helt onödigt’;

‘Aldrig ha byggts’;

⁸ Intervjupersonen syftar antagligen på gränsvärden för akrylamid, som under en period var satt på en nivå som svenska laboratorier vid den aktuella tidpunkten inte kunde mäta.

⁹ Respondenten menar antagligen Båstads kommuns hemsida som från början användes aktivt av kommunens informationskontor för att informera om giftutsläppet, dess konsekvenser och kommunens och andra berörda myndigheters åtaganden med anledning av detta.

'Genom åsen går inte';
'Hoppas den inte byggs'.

Ett fåtal av respondenterna (2) tycks inta en oförbehållsamt positiv attityd till tunnelprojektet genom att peka på nyttan av en tunnel, de säger:

'Bra med tunnel';
'Fortsätta så det blir klart!'.

Andra (3) tar inte direkt ställning men lyfter ändå fram tunnelns praktiska fördelar. Två av svaren ser till den storskaliga nationella och internationella nyttan av effektiv järnvägstrafik medan ett fokuserar på rent lokala effekter:

'Behövs en länk mellan Köpenhamn och Stockholm';
'Att tåget ska komma fram bättre';
'Slipper järnvägsövergången hemma'.

Ett par av de tillfrågade uttrycker en personlig frustration genom att påtala att man inte vet vad man ska tro:

'Bra från början, nu tveksam';
'Ska den bli klar eller inte?'.

Ett par andra svar framhäver att uppmärksamheten kring tunnelbygget är överdriven och saknar grund:

'De som bor i andra delar av Sverige tror att detta är en större miljöskandal än det är';
'Upphaussat'.

Ett svar som återkommer (4) tar fasta på det antal minuter som järnvägstunneln skall spara i restid. I sina svar ifrågasätter respondenterna denna 'kalkyl' och man kan notera att de inte är överens om hur många minuter som sparas in. (Uppgifterna på det antal minuter som kan sparas med en framtida järnvägstunnel går även isär bland experterna, beroende på hur kalkylerna görs.) Vinsten i restid bedöms inte vara en tillräckligt god motivering för att bygga en tunnel, t ex:

'Är det nödvändigt för dessa 10 minuter?';
'Onödigt för två minuter';

‘Bara för 5 minuter!’.

Ett vanligt svar poängterar värden i omgivningen – naturen, miljön, kulturlandskapet, grundvattnet, havsvattnet – som upplevs vara hotade av tunnelbygget, t ex:

‘Miljöskandalen’;

‘Förstör naturen’;

‘Fördärvar den vackra åsen’;

‘Utsläppet’;

‘Miljöförstöring’;

‘Naturen förstörs, vattnet forsar ut ur tunneln’;

‘Allt är en enda kedja, vattnet rinner ju ut i havet’.

Vissa svar uttrycker empati, medkänsla och oro för människor och djur som drabbats:

‘Synd om de som drabbas’;

‘Djuren, de som är drabbade, de som arbetade i det’;

‘Häxjakt på människor, uppskrämt’;

‘Rädd för barn och barnbarn’.

Ett antal röster pekar på brister i tunnelbyggets planeringsskede. Ansvariga anklagas för ignorans, för att ha gjort otillräckliga eller undermåliga förundersökningar, eller sakna kontakt med verkligheten. I svaren framskyntar också att det fanns kompetens och kritiska (och välinformerade) källor men att de ansvariga valde att inte ta någon hänsyn till dessa, t ex:

‘Felberäkning, lyssnade inte på de som kunde, ex geologer’;

‘För lite förundersökningar’;

‘Illa planerat’;

‘Skrivbordsprodukt’;

‘Blev varnade innan de gick in i åsen’.

En intressant sida av denna kritik är åsikten att det fanns en alternativ, lokalt förankrad kunskap om Hallandsås, i hög grad relevant för bedömningar av de fysiska förutsättningarna för tunnelprojektet. Lokalbefolkningen uppfattas besitta insikter som inte togs tillvara och de ansvariga anklagas i efterhand för att man försummat att konsultera bygdens eget folk:

'De var varnade av experter om åsen, t ex boende';
'Lyssnat på de gamla';
'Vad var det jag sa!';
'Att byborna visste hur åsen såg ut, det tog inte de ansvariga hänsyn till'.

Bristande förtroende för inblandade beslutsfattare och entreprenörer förekommer som ett ytterligare tema. Deras kompetens, integritet och motiv ifrågasätts och de ses som egoistiska, oansvariga, tanklösa eller som regelrätt korrumperade, t ex:

'Varför tunnelbygget – litade på att man skulle gjort en undersökning';
'Kunde ha varit bra, men undersökt tätningsmedel ordentligt först';
'Tänker inte på människorna, politikerna kör sitt eget lopp';
'Dåliga skyddsombud, stoppat bygget';
'Tänkte sig inte för';
'Lekstuga för ett antal personer';
'Mygel'.

Mot slutet av intervjun ställdes en kunskapsfråga 'Vad är Rhoca Gil?'. Varje respondent kunde lämna flera svar på denna öppna fråga utan fasta svarsalternativ. Syftet med frågan var att undersöka, dels det associationsfält varunamnet ger upphov till, dels respondenternas faktiska kunskaper. Endast två av respondenterna svarade 'vet inte' på denna fråga. De övriga (98) svarade mer eller mindre ingående på frågan, många ser ut att ha bra kunskap i ämnet. Totalt angavs 157 svar.

Nästan hälften (48) av svaren anger 'tätningsmedel', ofta med preciseringar som t ex:

'Kemiskt' (3);
'Gift' (12);
'Farligt';
'Kemiskt gift';
'Vattnet binds';
'Tillverkat i Frankrike' (3);
'Tvåkomponent, fast';
'Vitt';
'Akrylamid' (2);
'Fyllnadsmedel';
'En massa';
'Flytande vätska'.

I 35 svar sägs 'gift' med tilläggskommentarer som:

'Nervgift';
'Akrylamid' (3);
'Som man blir sjuk av';
'Tillverkat i Frankrike' (2);
'Företagsprodukt';
'Tätar läckage';
'Plastföreningar';
'Uppstår när det blandas med något annat, ett ämne';
'Farligt'.

Andra respondenter angav som första svar:

'Kemiskt' (7);
'Tillverkat i Frankrike' (3);
'Cementliknande' (3);
'Gelé, tvåkomponent';
'Akrylamid' (5);
'Fungerar inte med människor och djur';
'Nervgift som kan även ge genetiska skador';
'Cancerframkallande';
'Farligt';
'fungerar inte i vatten, inte om det är ytvatten';
'Klorförening';
'Innehåller ett starkt nervgift';
'Monomer som blir polymer, syntetiskt tätningsmedel'

Dessa svar anger att respondenterna var välinformerade om Rhoca Gil. De kände till produkten, varför den använts, vad den använts till, samt de risker som är förknippade med den.

På frågan om man trodde att giftutsläppet kunde förhindrats svarade endast två personer nej. De allra flesta (89) ansåg att giftutsläppet hade kunnat undvikas (Tab. 25).

Tab. 25

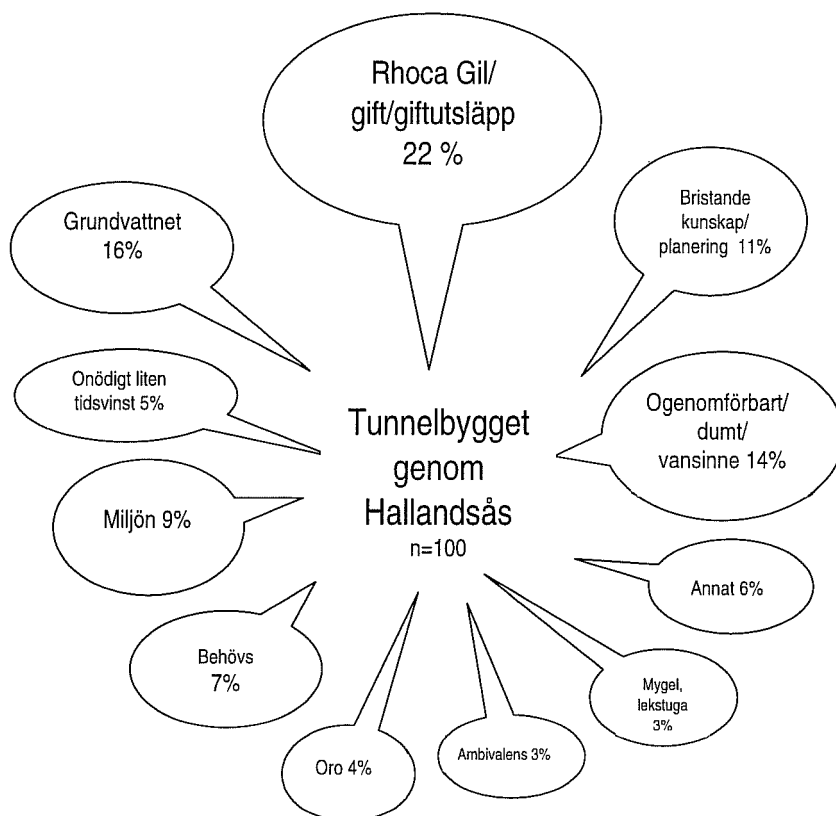
Kunde giftutsläppen ha förhindrats?

Svarsalternativ	Antal svar
Ja	89
Nej	2
Vet inte	9

Kommentar: n=100

Fig. 3

När det talas om tunnelbygget genom Hallandsås, vad tänker du först på?

På den följdfråga som ställdes till de 89 som ansåg att utsläppet kunde ha förhindrats, angavs i 31 svar att det hela kunde ha undvikits genom att man inte använt Rhoca Gil. I 46 svar efterlystes 'mer kunskap', t ex att ansvariga skulle ha inhämtat mer information om åsens förutsättningar, om föreskrifter för användning av Rhoca Gil, eller mer information om Rhoca Gil i allmänhet. I 13 svar diskuterar respondenterna alternativa byggmetoder t ex:

'Lina med betong' (8);

'Åsen är ett säll, då kan man inte ha gift i'.

Ett annat svar som förekom 12 gånger, och som också förekom i svaren på frågan 'När det talas om tunnelbygget genom Hallandsås – vad tänker du först på?' (Fig. 3) är att man skulle 'ha lyssnat på ortsbefolkningen'.

Respondenterna förefaller ha god kunskap om giftutsläppet och om tunnelbygget som helhet. Detta kan knappast ses som ett resultat av effektivt riskkommunikationsprogram på initiativ av Skanska eller Banverket (se Tab. 23). Det är snarare så att lokala media har haft en omfattande och ambitiös rapportering och uppföljning av händelserna, och likaså kommunen genom miljö och hälsoskyddskontoret. Kommuninvånarna är direkt berörda och därför motiverade att själva informera sig (Jasanoff 1993; Petts 1997 för diskussion av andra fall). Tidigare studier av lokalsamhällen som drabbats av förgiftningskatastrofer av t ex grundvatten (som Love Canal)¹⁰ har visat att de medborgare som direkt har drabbats, som engagerar sig i sin situation och som är kritiska, ofta är aktivt informationssökande, kunniga och välinformerade. De som istället är mindre negativa visar sig ofta ha ett mer passivt förhållningssätt och är ofta mindre kunniga (Fowlkes & Miller 1982).

¹⁰ Love Canal är ett samhälle i Niagara Falls i staten New York (USA) som 1978 drabbades av en allvarlig förgiftningsskandal. Det visade sig att kemiskt avfall som långt tidigare dumpats i området, som en gång fungerat som soptipp, förgiftat grundvattnet. Förgiftningen fick mycket allvarliga konsekvenser för de boende i det villaområde som uppförts på det gamla tippområdet. Människor blev sjuka och oroliga. De kunde inte heller flytta därifrån för ingen ville köpa deras fastigheter. De boende blev så småningom evakuerade och deras bostäder revs, området är alljämnt obebyggt. Hela affären ledde till ett långdraget rättsligt efterspel där de drabbade till sist fick ekonomisk kompensation från det företag som varit ansvarig för att farliga kemikalier läckt ut (se Colten & Skinner 1996; Fitchen 1989; Fowlkes & Miller 1982; Edelstein 1988).

Fig. 4
Vad är Rhoca Gil?

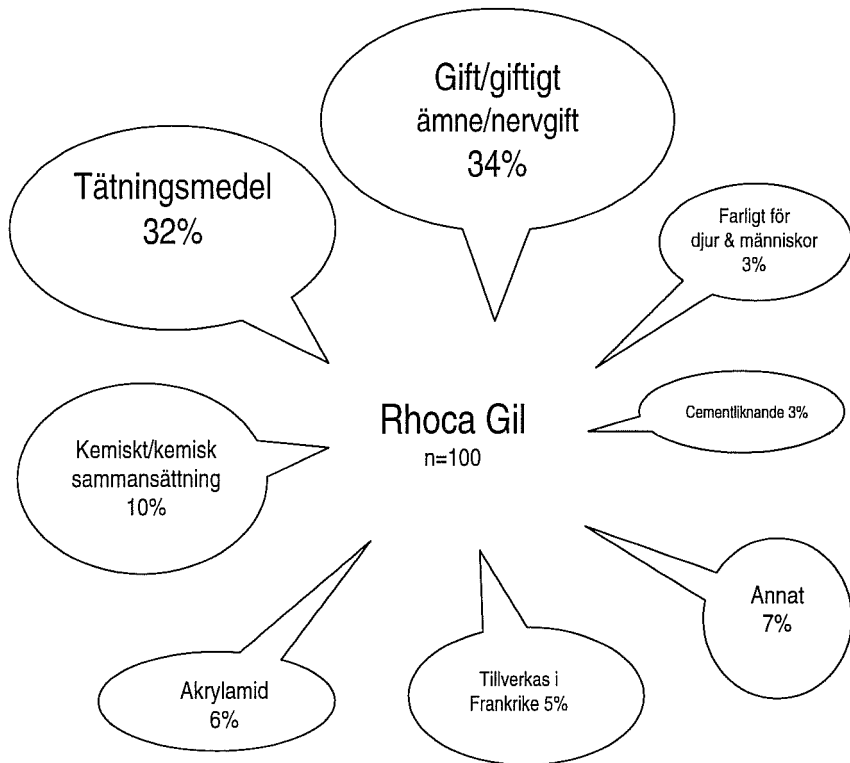
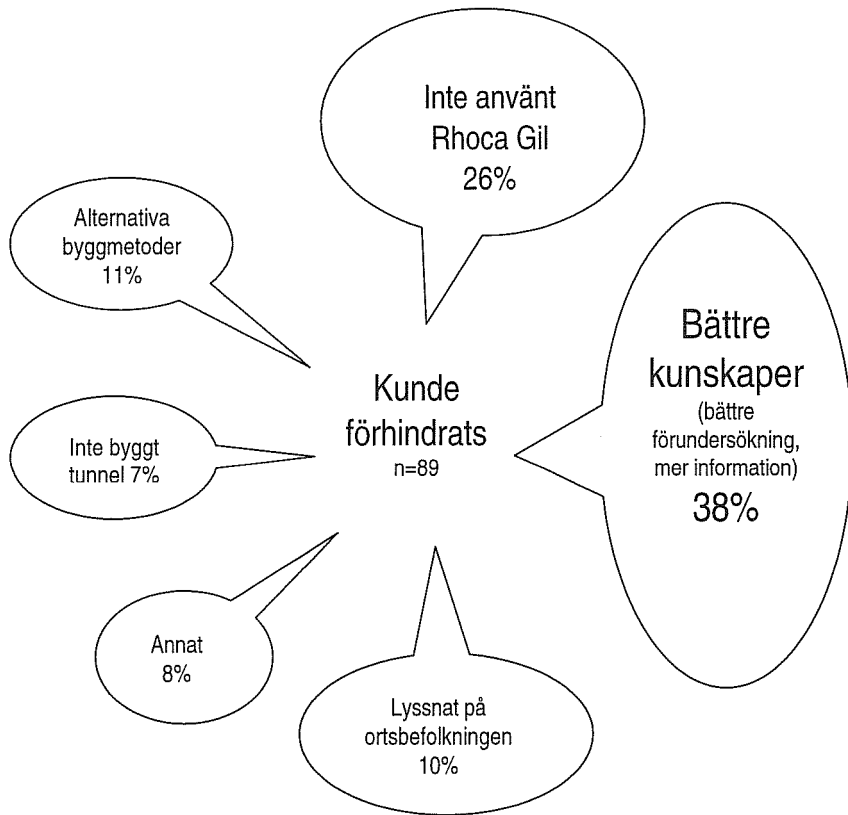

Fig. 5

Följdfråga: hur kunde giftutsläppet ha förhindrats?

Kommunen, kommuninvånarna och tunnelbygget

Drygt hälften av respondenterna anser att kommunen genom sitt agerande kring tunnelbygget såg till medborgarnas bästa. En tredjedel (31 procent) var av uppfattningen att kommunen inte agerat för medborgarnas bästa (Tab. 26).

Tab. 26

Har kommunen agerat för kommuninvånarnas bästa när det gäller tunnelbygget?

<i>Svarsalternativ</i>	<i>Alla</i>	<i>Män (alla)</i>	<i>Män %</i>	<i>Kvinnor (alla)</i>	<i>Kvinnor %</i>
Ja	53	24	51	29	55
Nej	31	17	36	14	26
Vet inte	15	6	13	9	17
Se kommentar*	1	0	0	1	2

Kommentar: *både ja och nej
n=100, kvinnor=53, män=47

Denna fråga hade följdfrågor. Av de 53 respondenter som var positiva till kommunens roll i tunnelbygget kunde fem inte motivera eller precisera närmare utan svarade 'vet inte'. En formulering som återkommer gång på gång (23) bland skälen till att kommunen får ett gott betyg är kommunens informationsinsatser. Dessa bedöms som positiva på en hög ambitionsnivå från kommunens sida, informationens bredd; dess tillgänglighet och aktualitet bedöms uppenbarligen vara god. Respondenterna säger t ex att det som kommunen gjort bra är:

'Bra information';

'Tittat och pratat och gett information till alla';

'Visade en vilja att ge information';

'Tillsatt informationsansvarig';

'Gått ut med information från början';

'Man har kunnat ringa till kommunen';

'Försökt upplysa allmänheten';
'Försökt informera genom massmedia, bra!';
'Försökt gå ut med så mycket information som möjligt';
'Försökt informera mycket';
'Förklarar bra';
'Daglig information'.

I flera svar (9) framhålls som en positiv insats för medborgarna att kommunen varit en kraft som på olika sätt stått emot, rent av förhindrat tunnelprojektet. Följande svar ger t ex uttryck för uppfattningen om kommunen som en 'motkraft'; kommunen:¹¹

'Släpper inte iväg tillstånd hur som helst';
'Sagt ifrån om grundvattnets nivå';
'Nekar bygglov';
'Försöker stoppa det hela';
'Stoppat tunneln'.

Ett antal svar (10) anger inga precisa skäl till vad kommunen gjort som varit 'bra'. Istället framhålls en grundattityd präglad av välvilja och lokalt engagemang för bygden, där kommunen verkar ses lite som en trygg storebror som rycker in och hjälper till att återställa ordning och rättvisa. Sådana svar lyder:

'Ställer upp';
'Bor ju själva i kommunen';
'Hjälpt till så gott de kunnat';
'Gjort vad de har kunnat' (2);
'Försökt reda ut härvan så att det blir bra';
'Försöker åtgärda';
'Skött den ganska bra';
'Hållit på att allt skall rättas till';
'Försökte göra det bästa av situationen'.

Det är värt att notera att dessa svar andas en viss uppgivenhet. Formuleringarna 'försöker' och 'så gott man kunnat' återkommer i svar efter svar. Kommunens insatser framställs som en kamp på olika villkor mot

¹¹ En fråga som inställer sig är hur dessa respondenter ställer sig till det faktum att kommunstyrelsen (oktober 1998) som svar på Banverkets remiss tillstyrkt fortsatt utbyggnad av tunneln.

en övermakt som har betydligt större inflytande. Bilden vi får av kommunen i dessa uttalanden är en försvagad version av den som en stark 'motmakt', som möter i föregående uppsättning av uttalanden från respondenter. Båda kategorierna av svar präglas dock av en kontrast mellan kommunen som en lokal enhet som förenar befolkning och kommunledning i ett försvar av lokalsamhället mot attacker från utomstående hotfulla krafter (tunnelbygget).

Tio svar gäller kommunens insatser för att informera sig om situationen i samband med giftutsläppet. Kommunen beröms för noggrannhet, kompetens och engagemang vad gäller att utreda det inträffade och konsekvenserna för bygden. Man framhåller som positivt att kommunen:

'Anlitat folk för mätningar';

'Följer upp det bra';

'Varit aktiva och forskat hela tiden';

'Tagit prover';

'Tagit reda på alla beslut och kollat brunnar';

'Noggranna';

'Är tvungna, undersöker tunneln'.

Sju respondenter framhöll särskilt miljöchefens insatser som lovvärda, till exempel:

'Miljöansvarig person har lagt ner mycket arbete';

'Miljöchefen har agerat på ett bra sätt';

'Miljöansvarig har varit alert';

'Miljöchefen är aktiv'.

En annan grupp (5) med svar gäller kommunens praktiska insatser. Det som nämns är inrättandet av 'katastrofberedskap'; att kommunen 'renat vatten i åar' och att man har gett 'vatten till folk'. Det ses också som positivt att kommunen 'ställer upp på möten' och att man har 'försökt ge ersättning till de drabbade'. Två svar anger som särskilt positivt att kommunen agerade snabbt.

De 31 respondenter som ansåg att kommunledningen inte handlat för kommuninvånarnas bästa fick även de en följdfråga, 'Vad har kommunen gjort som varit dåligt?', där de uppmanades att precisera sin kritik. På denna fråga svarade en 'vet inte'. De andra presenterade ganska utförliga motiveringar. Ett antal svar framhöll att kommunen inte kritiskt hade

granskat tunnelbyggets förutsättningar, och olika skäl till varför dessa 'dåliga förundersökningar' (6) framkom också i svaren till exempel:

'Har inte lyssnat på de som vet';
'Gick ihop med Skanska utan att kolla';
'Såg bara till ekonomin';
'Inte tillräcklig kompetens',
'Inte tittat på alla alternativ i förväg'.

Andra (4) framhöll att kommunen gjort fel när man från början tillät järnvägstunneln, en sa t ex :

'Att de tillät bygget, inget bra, är en maffia'.

En annan kritik mot kommunen uttrycker misstroende. En del respondenter uppfattar att kommunen missleder medborgarna genom att undanhålla information eller genom att inte agera öppet, t ex har viktiga beslut dolts:

'Fattat beslut bakom ryggen på kommuninvånarna';
'Är för tyst, vad har hänt med överenskommelsen?';
'Visste att det skulle bli problem';
'Man visste att det skulle bli sänkt grundvatten';
'Har hållit tyst, är rädda för att mista turister';
'Hållit tyst om inte djuren insjuknat'.

Andra anklagar istället kommunen för bristande handlingskraft och passivitet:

'Har gått med på grundvattensänkning';
'Lagt sig platt till marken';
'Krigat mera om det, andra lösningar, inte bra förhandlingar';
'Gav sig för lätt';
'Dom har inte agerat';
'Har inget gjort'.

Några tycker kommunens information varit bristfällig, t ex genom att vara motsägelsefull:

'Dålig information från början';
'Alla säger olika, vad gäller?';
'Bara en massa snack, dålig information'.

Nästa fråga gäller kommunens agerande i fråga om giftläckaget. Här finner vi att respondenterna är ännu mer positiva till kommunens agerande (Tab. 27) än beträffande tunnelbygget. Här svarar 74 procent ja vilket kan jämföras med 53 procent som svarar ja på frågan om kommunen agerat för kommuninvånarnas bästa när det gäller tunnelbygget. Andelen 'vet inte' är lika många för båda frågorna. En viss skillnad finns mellan män och kvinnor. När det gäller giftutsläppet anser männen (85 procent) i högre grad än kvinnorna (64 procent) att kommunen agerat för kommuninvånarnas bästa. När det gäller tunnelbygget finns ingen sådan skillnad mellan mäns och kvinnors inställning till kommunen insatser.

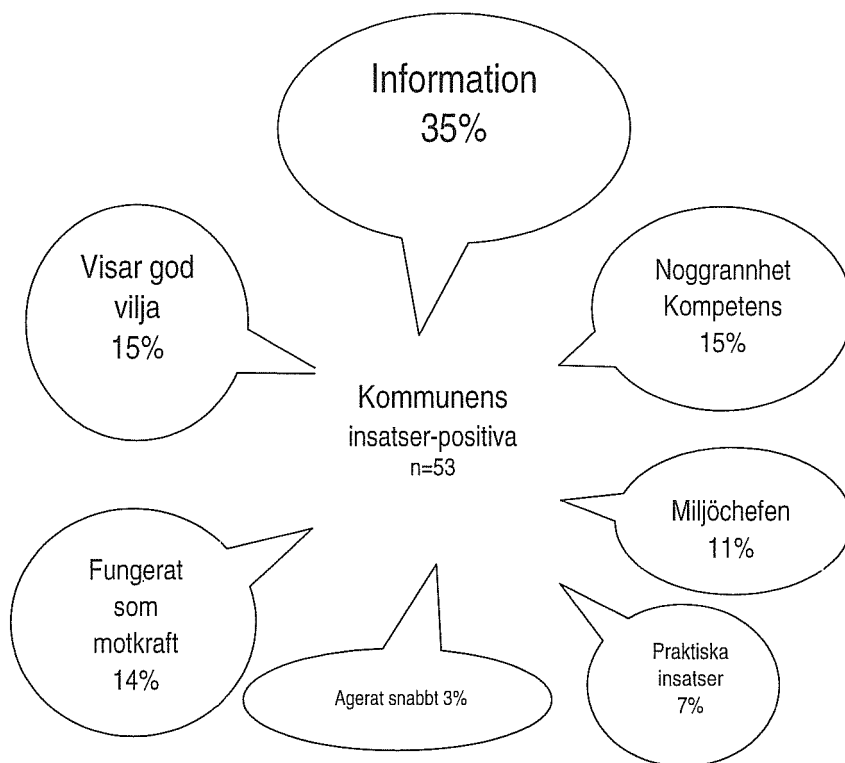
Liksom när det gällde frågan om kommunen och tunnelbygget ställde vi följdfrågor till respondenter som svarade ja eller nej. Som vi såg ovan, när det gällde svaren på följdfrågan till vad kommunen har gjort som har varit bra när det gällde tunnelbygget, handlade många av svaren om giftutsläppet. Därmed får vi en viss överlappning mellan svaren på den frågan och svaren på följdfrågan om vad som varit positivt med kommunens insatser med anledning av giftutsläppet.

Kommunens information lyfts återigen fram i flest svar (41 procent) som något positivt. Att informationen är 'öppen' poängteras i 30 svar . I övrigt sägs att det har varit bra att man:

'Skrivit i tidningarna';
'Informationsmöte';
'Kunnat ringa till kommunen',
'Tonat ner överdrifterna';
'Diskuterat';
'Dragit fram allt i ljuset'.

Att kommunen ses som en motkraft framkommer även i svaret på följdfrågan om kommunens roll när det gäller giftutsläppet. Av de 74 respondenter som svarade att kommunens agerande i frågan varit positivt motiverar 14 sina svar med att kommunen 'stängde tunnelbygget'. Bland dessa svar förekommer även formuleringen att kommunen gjort 'sitt bästa för att stoppa bygget och ta bort giftet' och att de 'tvingat Banverket att ta bort giftet'.

Fig. 6
Tunnelbygget: kommunens insatser (positiva)

Tab. 27
Har kommunen agerat för kommuninvånarnas bästa när det gäller giftutsläppen?

Svarsalternativ	Alla	Män (alla)	Män %	Kvinnor (alla)	Kvinnor %
Ja	74	40	85	34	64
Nej	11	3	6	8	15
Vet inte	15	4	9	11	21

Kommentar: *både ja och nej
n=100, kvinnor=53, män=47

En annan grupp av motiveringar (18) gäller kommunens praktiska insatser för att lösa vattensituationen för de boende: kört ut vattentankar, kontrollerat vatten och renat vatten, borrar nya brunnar. Flera svar (6) framhåller kommunens beredvillighet att agera, dess handlingskraft:

'Agerat kraftigt';
'Handlingsberedskap – att få bort tätningsmassan';
'Riskzoner – reagerade fort';
'Har tagit det på allvar';
'Stort arbete';
'Ta bort allt så fort som möjligt'.

Fem motiveringar tar fasta på aspekter som har med kompetens och professionalism att göra, att kommunen anlitat experter och varit ihärdiga med provtagning och annat. I fyra svar lyfts miljöchefens insatser fram.

Kommunens goda vilja, rättrådighet och omsorg om de boende i området framhävs i 16 motiveringar. Kommunens agerande ses emellertid inte av alla som utpräglat aktivt, t ex utsagor som:

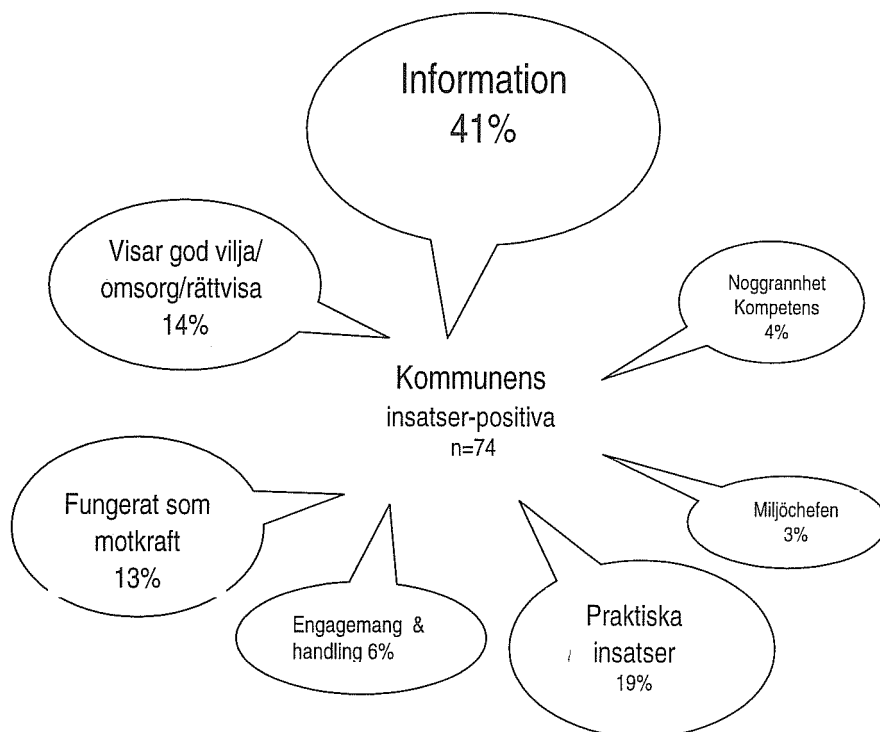
'Har inte haft något val, ställer upp, försöker sätta sig in i allt';
'Har försökt, kunde varit bättre'.

Andra svar ser kommunen mindre som en självständig motkraft. Dess agerande förstås som en strävan att i efterhand, efter det att medborgarna har drabbats av giftutsläppets negativa effekter, ställa saker och ting till rätta. Kommunen vill i efterhand skipa rättvisa, kompensera drabbade, återställa ordningen och utkräva ansvar:

'Gjort vad de kunde' (4);
'Har hållit på att det skall rättas till';
'Rätta till alla felen';
'Hjälpt till och stöttat';
'Bevakat de boendes intressen';
'Åtgärdat det som behövs';
'Skapat ett lugn';
'Minskat effekten';
'Ersättning har utbetalats';
'Kompensation';
'Hittat ansvariga'.

Fig. 7

Giftutsläppet: kommunens insatser (positiva)

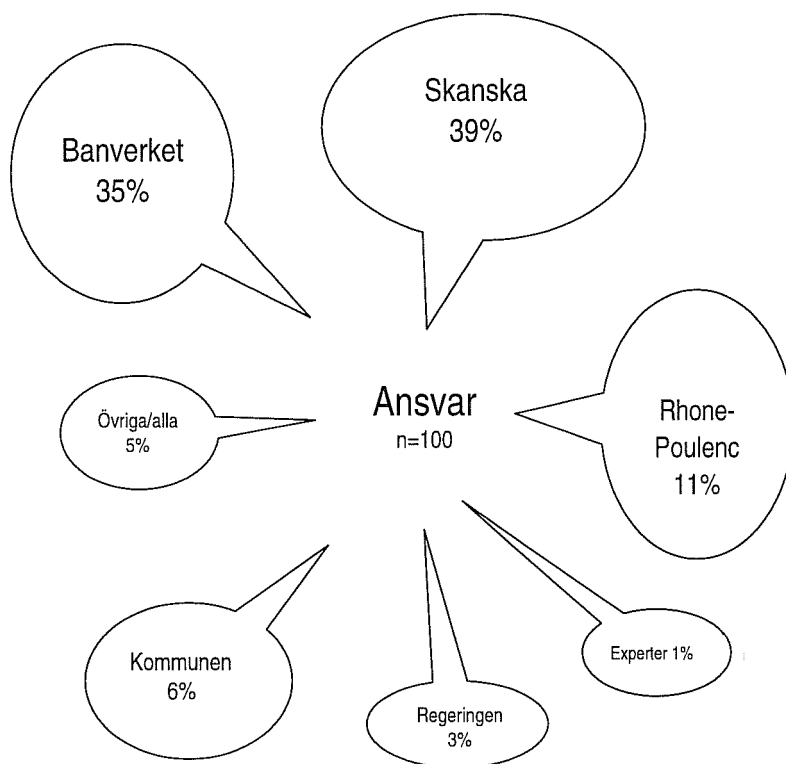

Elva respondenter var kritiska till kommunens insatser i samband med giftutsläppet. Fem uttrycker på olika sätt bristande förtroende för kommunen som anklagas för att åsidosätta medborgarnas intressen, t ex genom att vara för kompromissvilliga: 'försökt göra ett mellanting mellan folket och Skanskas intresse'; för flata och korporativistiska: 'har inte gjort något, håller bara varandra om ryggen'; 'ekonomin styr'; undanhålla information: 'visste om att det var giftigt'; och bryter löften: 'har inte hållit vad de lovat, problem med gränserna när det gäller riskområdet, skulle ha varit bättre'. En annan kategori av svar (4) poängterar brister i kommunens information. De två huvudinvändningarna är att information kom för sent och att information har undanhållits.

Ansvar för giftutsläppet läggs till största del på Skanska och Banverket. I 74 procent av svaren pekars dessa aktörer, var och en för sig eller tillsammans, ut som syndabockar. Rhoca Gils franska tillverkare, företaget Rhône-Poulenc, nämns i 17 svar. Endast tio svar pekar ut kommunen som ansvarig. Det är värt att notera att varken regeringen eller experter pekars ut som ansvariga i nämnvärd utsträckning (Fig. 8).

Fig. 8

Vem bär enligt din mening ansvaret för giftutsläppet i höstas?

Politiker och medborgares förtroende

Förtroende var och är ett ord som ofta återkommer när tunnelbygget diskuteras. Lantbrukare som har drabbats så t ex att, med anledning av allt som hänt, så saknade de förtroende för Banverkets provtagning. I en riksdagsdebatt efter det att giftutsläppet blev känt under hösten 1997 sade miljöminister Anna Lindh att hon inte litade på dem som var ansvariga för att bygga tunneln men att hon hade förtroende för Banverkets nye direktör. Miljöchefen i Båstad kommun Bo Wendt riktade i lokal press kritik mot Skanska och Banverket för att de litade på Rhône-Poulenc, det franska företaget som tillverkar Rhoca Gil. Förtroende var också något som spontant nämndes gång på gång av våra respondenter som viktigt för deras uppfattningar i ett flertal avseenden.

Våra resultat visar att respondenterna ger uttryck för att ha betydligt större förtroende för lokala politiker än för nationella. Detta resultat är inte särskilt förvånande med tanke på att tunnelbygget är ett nationellt projekt som beslutats av nationella politiker. Dessutom har lokala politiska krafter varit aktiva i debatten kring tunneln. Kommunalvalet i september 1998 var bl a en stor framgång (i jämförelse med tidigare valresultat) för bjärepartiet (8.9 procent av rösterna) som motsätter sig en fortsatt utbyggnad av tunneln och istället vill satsa på ombyggnad av markarydslinjen för godstrafik och det befintliga spåret över åsen. Även i moderaternas (28.7 procent av rösterna i kommunalvalet 1998) och centerns (19 procent av rösterna) lokala handlingsprogram för Båstad kommun nämndes tunneln särskilt inför valet. Nationella politiker har däremot genomgående varit ganska tysta när det gäller tunnelbygget.

Å andra sidan kan man tycka att, med tanke på det stora lokala motståndet mot tunnelbygget där 33 procent av de tillfrågade säger sig ha deltagit i någon aktion mot tunneln, det är lite förvånande att ett kompromisslöst tunnelmotståndsparti inte får fler röster. En bidragande förklaring till den bristande tilltron till nationella politiker kan vara att tunnelprojektet upplevs som något som påtvingas Båstad kommun utifrån, att det är Banverket (lierat med nationella politiska intressen) som är den egentliga drivkraften bakom projektet. Att medborgare har större förtroende för lokala politiker än för nationella står i motsats till andra svenska studier av medborgares förtroende som visar att förtroendet är mindre för lokala politiker (t ex Holmberg och Weibull 1997; 1998).

Emellertid ligger våra resultat väl i linje med internationell forskning som visat att förtroende är relaterat till upplevelser av socialt avstånd. Förtroendet ökar om politiker tydligt framstår som engagerade och nära medborgarna (t ex Macnaghten et al 1995).

Tab. 28

Litar du på politiker i regering och riksdag?

<i>Svarsalternativ</i>	<i>Alla</i>	<i>Män (alla)</i>	<i>Män %</i>	<i>Kvinnor (alla)</i>	<i>Kvinnor %</i>
ja	28	16	34	12	23
nej	68	29	62	39	74
vet inte	1	1	2	0	0
Se kommentar*	3	1	2	2	3

Kommentar: *både ja och nej

n=100, kvinnor=53, män=47

Dessa siffror uttrycker stor misstro mot nationella politiker, 68 procent av totala antalet respondenter säger att de inte litar på dessa. Det föreligger en viss skillnad mellan män och kvinnor: 74 procent av kvinnorna säger sig inte lita på politiker i regering och riksdag jämfört med 62 procent av männen (Tab. 28).

Tab. 29

Litar du på politikerna i Båstad kommun?

<i>Svarsalternativ</i>	<i>Alla</i>	<i>Män (alla)</i>	<i>Män %</i>	<i>Kvinnor (alla)</i>	<i>Kvinnor %</i>
Ja	47	29	62	18	34
Nej	41	13	28	28	53
Vet inte	9	3	6	6	11
Se kommentar*	3	2	4	1	2

Kommentar: *både ja och nej

n=100, kvinnor=53, män=47

En ytterligare förklaring till att respondenterna har högre förtroende för kommunens politiker än politikerna i regering och riksdag kan vara att kommunen uppfattas ha agerat på ett förhållandevis kompetent och adekvat sätt, dels vad gäller tunnelbygget, dels vad gäller giftutsläppet. Nästan hälften (47 procent) av intervjupersonerna säger sig också lita på dem. Skillnaden mellan män och kvinnor är dock påfallande: 53 procent av

kvinnorna litar inte på politikerna i Båstad kommun, jämfört med 28 procent av männen. Antalet osäkra svaranden är också totalt sett större jämfört med inställningen till nationella politiker. Endast en tredjedel av kvinnorna säger sig lita på de lokala politikerna vilket kan jämföras med 62 procent av männen som uppger att de har sådant förtroende (Tab. 29).

De respondenter som sade sig lita på politiker fick följdfrågor där de ombads att komma med egna motiveringar till sina svar, varför de litade eller inte litade på kommunala respektive nationella politiker. Varje respondent kunde framföra mer än en motivering. Beträffande tilliten till politikerna i Båstad framhölls i många svar (15) att de kommunala politikerna är kompetenta, motiverade, och har goda intentioner. Insatserna bedöms i många fall som berömvärda, t ex:

'Insatta i denna kommun';

'Utmärkt sig med Hallandsåsen, duktiga';

'Sköter sig bra'.

Andra uttrycker en förhoppning om, och en tro på, kommunala politikernas kompetens:

'Är säkert duktiga';

'Tror att de vet vad de gör'.

En grupp svar (5) är kort och gott att politikerna 'gör så gott de kan'. En annan motivering som gavs av ett antal respondenter (13) till varför man litade på kommunala politiker var att 'det måste man'. Dessa svar ger uttryck för att man inte har något annat val än att lita på sina folkvalda kommunala politiker. Förtroende är således något som är inbyggt i det politiska och samhälleliga systemet, en förutsättning för samhällslivet som man inte gärna ifrågasätter. Två av dessa svar angav som en tilläggförklaring att politikerna är valda. Även i andra spontana svar (4) framkom motiveringar som hänvisade till det politiska systemet i stort. De demokratiska institutionerna med allmänna val och folkvalda politiker uppfattas vara en faktor som i sig skapar tillit till systemet:

'Har röstat på dem';

'De är valda';

'Litar på dom, röstat på dom';

'De är bra, de är valda av folket'.

Denna dimension av tilltro skulle således kunna ha att göra med legitimiteten hos politiska institutioner och ämbeten snarare än enskilda, temporära ämbetsinnehavare och deras förehavanden eller specifika sakfrågor eller ärenden. Detta sistnämnda är emellertid den faktor som oftast uppmärksammas då bristande tilltro för politiker diskuteras. Tillit kan förstås som en grundförutsättning för socialt liv. Om tilliten ifrågasätts hotas samhällets ordning – tillit är något som man måste förutsätta. Särskilt i det nutida högspecialiserade samhället, är vi alla dagligen beroende av andras anonyma insatser, som fungerar som kuggar i ett gigantiskt maskineri. Om vi inte längre litar på andra människors tekniska kompetens och ansvarstagande slås vår existens i spillror och vi upplever (med rätta) att faror hotar oss från alla håll (Freudenburg 1993).

Ett annat förhållande som berör förtroende och som spontant nämndes (4) är att de kommunala politikerna är kända som personer:

'Rejåla människor, är bra';

'Liten kommun, lätt att ha kontakt';

'Bor nära och ser dem';

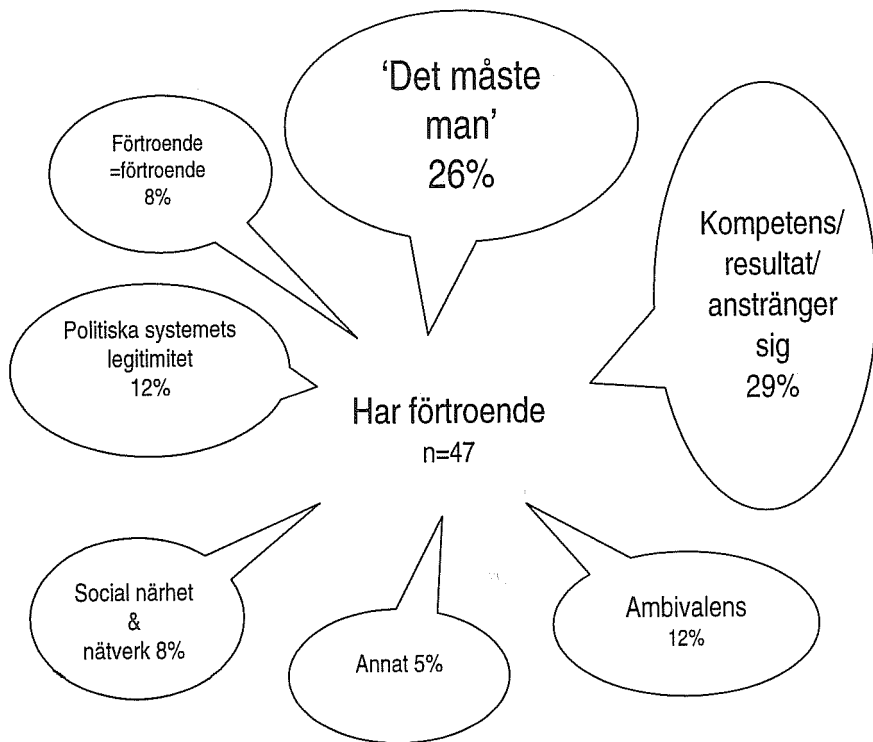
'Vissa är OK, känner dem'.

Det sociala avståndet mellan medborgare är relativt kort i en liten kommun och faktorer som kontakt och bekantskap, spelar viss roll. Detta kan kanske också till viss del förklara det faktum att kvinnor i mycket lägre utsträckning än män säger att de hade förtroende för de lokala politikerna. Kvinnorna har kanske i mindre utsträckning än männen tillträdde till de nätverk där politikerna, som kanske oftast är män, ingår. Dessutom ska vägas in att en stor andel av de svarande är pensionärer och att de pensionerade kvinnorna kanske förvärvsarbetat i mindre utsträckning än männen och också därför haft mindre kontakt med det offentliga livet i kommunen.

Andra respondenter poängterar i sina motiveringar (6) den ambivalens de upplever när frågan om varför de har förtroende kom på tal. Till skillnad från de respondenter som svarar 'det måste man' på frågan om varför de har förtroende för politiker, rapporteras förtroende *inte* vara något som man antingen grundmurat hade eller inte hade. Förtroende verkar kunna uppfattas som en process som kan skifta beroende på situation, personer och sakfråga. De kommunala politikerna ses som pragmatiska aktörer som är utsatta för påtryckningar som påverkar deras handlande. Så här svarade de:

Fig. 9

Följdfråga: varför litar du på politikerna i Båstad kommun?

'Olika på olika personer = problem';
'Vissa kan man inte lita på och vissa kan man lita på';
'Dom lovar, men vad blir det!! Ex tunneln';
'Men man undrar, ifrågasätter mera';
'Sämre p g a skandalen';
'Vill göra sitt bästa, men det finns mera'.

En slutsats som kan dras av dessa resultat är att förtroende säkerligen är en mångdimensionell och komplex faktor i samhällslivet. Förtroende kan innebära olika, delvis motstridiga, fenomen och framtida forskning kring förtroendets roll i politiska processer eller för riskupplevelser och riskkommunikation kan inte utgå från att vi har att göra med en enkel och entydig orsaksfaktor. En metodologisk fråga som aktualiseras är också i vad mån de svar på frågor om förtroende som ställs i enkäter verkligen är jämförbara. Om förtroende är ett mångdimensionellt komplext begrepp kan respondenter svara ganska olika beroende på hur de tolkar frågan och beroende på vilken eller vilka dimensioner av begreppet de väljer att fokusera på.

När de 28 som svarade att de litar på politikerna i regering och riksdag uppmanades att motivera sitt svar utföll svaren till viss del ganska likartat som i fallet med förtroende för lokala politiker. En övervägande del (14) svarade att 'det måste man'. Ytterligare ett svar framhöll att vi har 'det bästa av styrelseskick'. Politikernas kompetens och 'goda vilja' att vara till gagn för medborgarna angavs vara en anledning till förtroende (9). Ytterligare sex svar var mer ambivalenta i sin hållning. Förtroende var inte något odelat givet. Förtroende kan växla och dessutom kan förtroende och brist på förtroende samexistera:

'Både och, finns bra, finns dåliga';
'Lite hip som hap';
'En del kan man lita på';
'Gör nog sitt bästa, privata intressen styr';
'Oftast håller de inte löften, bra på miljövård, förtroende nationellt';
'Hoppas man kan lita på dem'.

Varför litar man inte på politiker? Denna fråga ställdes både till dem som sa att de inte litade på politikerna i Båstad kommun och de som inte litade på politikerna i riksdag och regering. En anledning som ofta framkom (11) är att de lokala politikerna inte håller löften:

'Lovar runt, håller tunt';
'Lovar stort, blir lite av det'.

I fem svar framhölls att de lokala politikerna var otillförlitliga i allmänhet. De saknar ansvar och är opålitliga:

'Saknar ansvar';
'Ljuger';
'Pratar mer än de gör';
'Säger ett och gör ett annat';
'Säger en sak, gör något annat'
'Lovar stort, blir lite av det'.

Att politikerna har bristande kompetens är ett tema som återkommer i sju svar:

'Inte kompetenta, inte utbildade';
'Alla har inte full kompetens';
'Dumhet, okunskap, ovilja';
'Har inte agerat rätt';
'Tänker kortsiktigt, var varnade i förväg';
'Pratar mycket de inte förstår';
'Ställer bara till elände'.

En källa till bristande förtroende är att politikerna ses som drivna av privata egenintressen snarare än av omsorg om det allmänna och medborgarnas bästa (6):

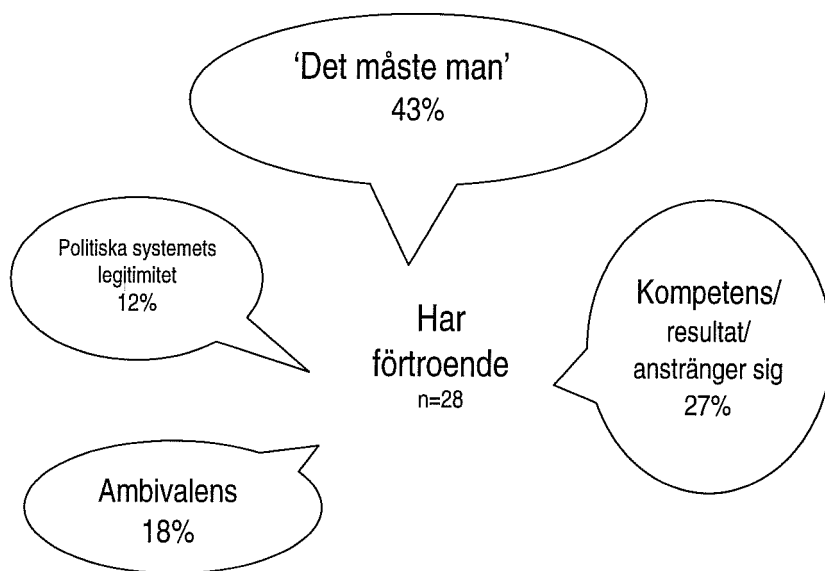
'Styrs av pengar';
'Vissa är köpta av Skanska och Banverket';
'Tänker konstigt, fifflar, maffian';
'Fifflar';
'För lätt att falla för frestelser och pengar'.

Närhet och sociala nätverk i en liten kommun kan vara en källa till förtroende men också till misstro mot politiker. I två svar framhölls brist på tillit till politiskt förtroendevalda som ett skäl till dåligt förtroende.

'Känner dem väl';
'Jobbar med dem, vet hur de är'

Fig.10

Varför litar du på politikerna i regering och riksdag?

Tunnelbygget angavs specifikt i tre fall som ett skäl till bristande förtroende för de lokala politikerna:

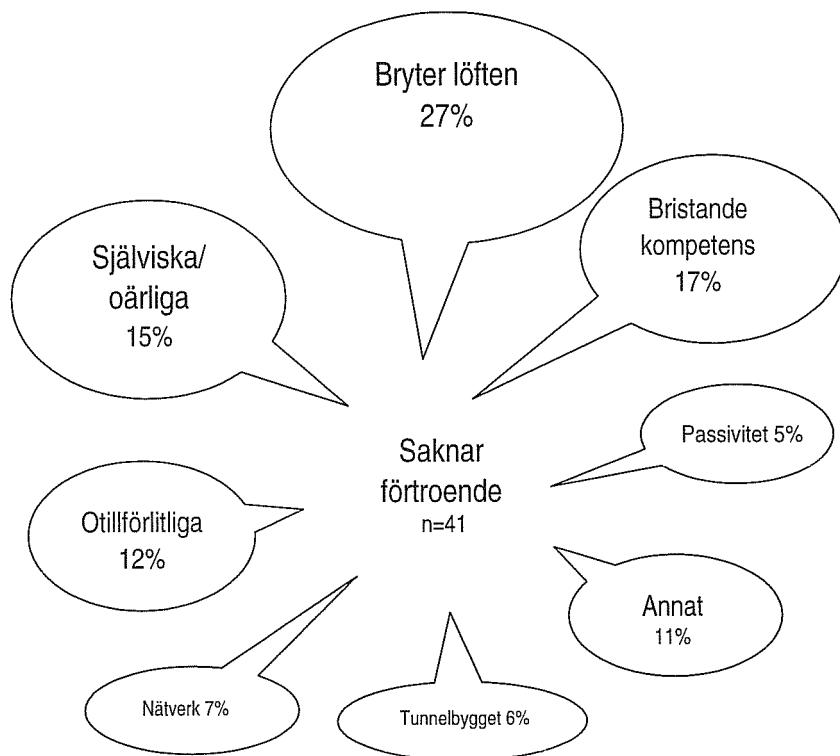
- 'Konstigheter med tillstånd till tunnelbygget';
- 'Hanteringen av tunnelproblemet har inte varit bra';
- 'Inte efter tunneln, ljugit, gjort dåligt'.

De 68 respondenter som angav att de inte litade på politiker i regering och riksdag angav i mycket stor utsträckning (30) att utlovade och inte hållna löften var en tungt vägande anledning till misstro. Fjorton motiveringar gällde att nationella politiker är oärliga; 'fifflar' (5), att de är själviska och omoraliska i den bemärkelsen att de inte kan underordna sig det gemensammas bästa. De är för tävlingsinriktade, konfliktbenägna, saknar idealitet och arbetar inte för en högre sak:

- 'Tänker bara på att få sitta kvar, inte på landets bästa';
- 'Tänker bara på sina maktpositioner';

Fig. 11

Följdfråga: varför litar du inte på politikerna i Båstad kommun?

'Tänker bara på sig själva';

'Allmän känsla, sig själv närmast';

'Kritiserar bara varandra';

'Kritiserar bara varandra, ljuger';

'Smutskastar varandra, kommer inte med något vettigt';

'Svårt att samarbeta';

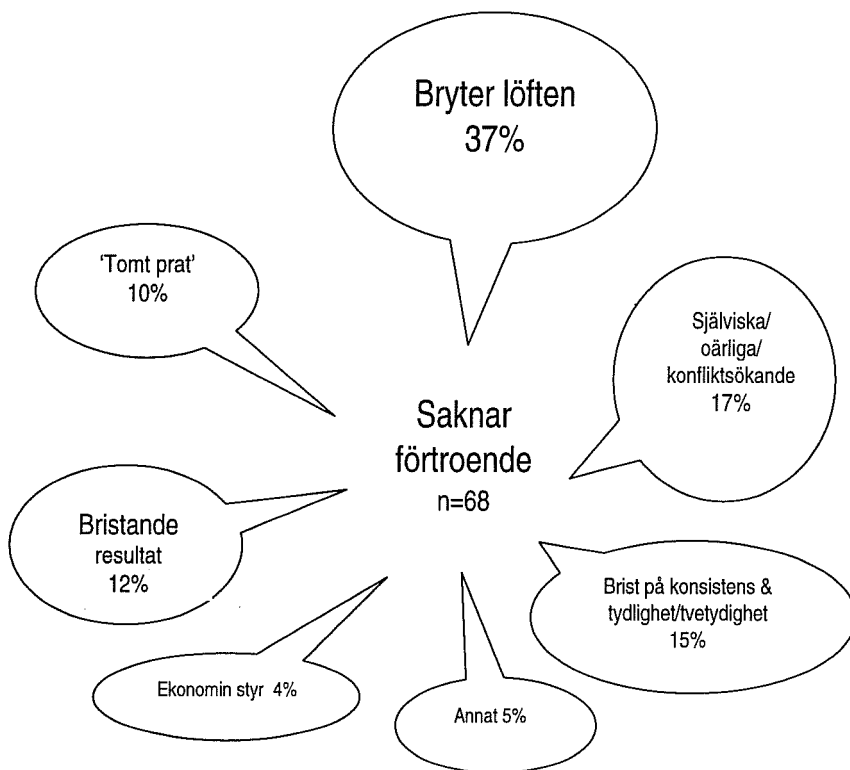
'Massmedia rapporterar skandaler, många litar man inte på'.

Bristande resultat eller sakpolitiska insatser som man ogillar är en annan anledning till misstro (10):

- 'Gjort dåligt ifrån sig';
- 'Höga skatter';
- 'Höjer skatten';
- 'Sviker bl a pensionärerna';
- 'Inget resultat, avgifter på sjukhem gör att det blir svårt för makar som är friska';
- 'Mycket som inte har blivit gjort och mycket kunde ha gjorts bättre';
- 'Släpper till för lite pengar';
- 'Använder pengarna fel';
- 'Visar brister';
- 'Saknar mycket, inget händer'.

Fig. 12

Följdfråga: varför litar du inte på politikerna i regering och riksdag?

Bristande konsistens i politiken är ett annat skäl till att man saknar förtroende. Politiken upplevs som motsägelsefull, nyckfull, opportunistisk, genomsyrad av dubbelmoral, partisk, ofokuserad eller endast till för att dämpa symptom på missförhållanden i samhället (13):

'Slätar över problemen';
'Säger ett och gör ett annat';
'Vad håller de på med – ingen vet';
'Vinklar';
'Rättar seglen efter vinden';
'Bland bra, ibland dåliga uttalanden';
'Velar';
'Sätter inga mål'.

'Hur kan politiker få ökat förtroende?' Denna fråga var öppen och samtliga intervjupersoner ombads svara genom att föreslå åtgärder som i deras ögon skulle skapa större förtroende. Nio respondenter svarade 'vet inte'. Den vanligaste kategorin av svar är 'hålla löften' (26). Att politiker ger löften som sedan bryts är tydligen något som upplevs som problematiskt. En annan kategori av svar gäller politikerkårens moraliska hållning och personliga integritet (totalt 22 svar). Här poängterades vikten av att:

'Vara ärlig' (15);
'Stå för sina åsikter' (3);
'Inte mygla';
'Undvika skandaler'.

Politikernas arbetsmetoder, engagemang i arbetet, konsekvens och resultat och politiska sakfrågor var ett annat område som uppgavs kunna förbättras i förtroendeskapande riktning, t ex efterlystes 'Mer samarbete' (2), mer 'resultat' (2), större prioritering av miljöfrågor (2). Man tyckte att politikerna skulle visa mer handlingskraft och dådkraft. Starka politiska ledare tycks vara något dessa respondenter efterfrågar:

'Göra lite mera nytta';
'Visa god vilja';
'Försöka mer än bara prata';
'Engagera sig mera';
'Visa att de handlar';
'Målinriktade';

'Konsekvent linje';
'Enhetlig linje';
'Driva enskilda frågor';
'Göra bra grejer för befolkningen'.

Brister i kommunikation framförs också som en anledning till att förtroendet blir lidande. Tydligare budskap, klarare språk, större lyhördhet, mer insyn var aspekter som lyftes fram i 17 svar, t ex:

'Berätta vad de gör, vad de vill och genomföra det';
'Säga rakt ut vad de tycker och tänker';
'Klara linjer';
'Tjafsa mindre';
'Tydliga, raka, alltid';
'Stor öppenhet';
'Prata på ett naturligt sätt';
'Mer raka, för mycket politikersnack';
'Tala och visa sig öppet';
'Större insyn';
'Prata mindre' (2);
'Lyssna på folket' (4);
'Förstå att andra kan ha rätt'.

Mer och närmare kontakt mellan politiker och medborgare togs upp i 13 svar. Att politiker fjärrar sig från medborgarna uppfattas vara en anledning till bristande förtroende. Som svar på frågan hur politiker kan få ökat förtroende vill en del av respondenterna se en annorlunda politikerroll, en politiker ska vara som vem som helst, en av folket eller i vilket fall odla sina kontakter med vanliga medborgare i större utsträckning, t ex:

'Möta sina väljare';
'Gå nära folket';
'Ute bland folk';
'Närmare kontakt med folket';
'Prata med folket';
'Vara mer mänskliga';
'Bytas ofta';
'Byta oftare så dom är vanligare';

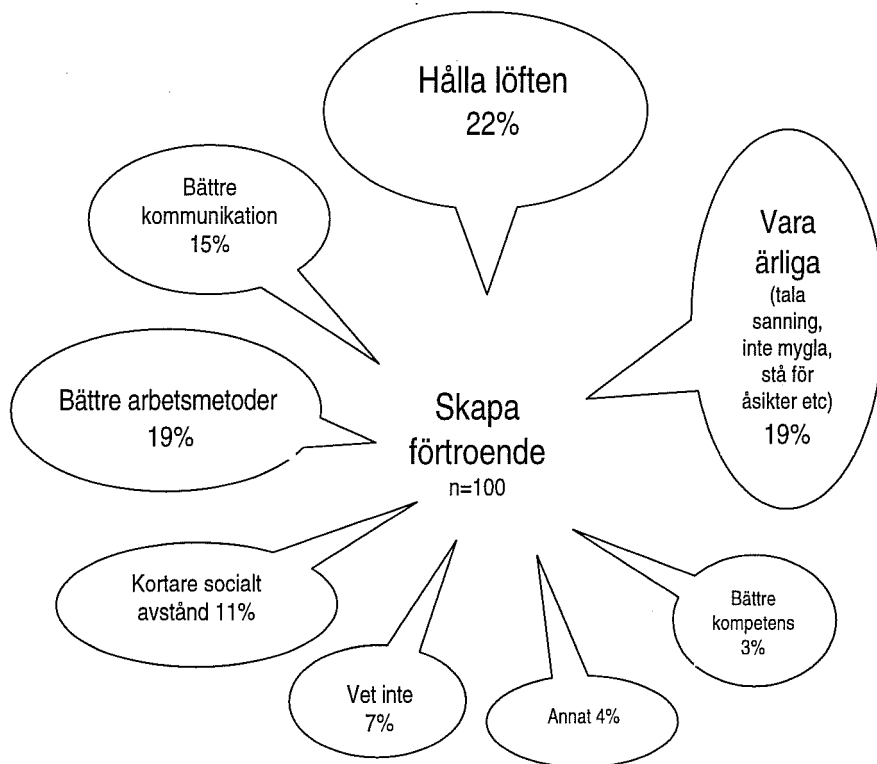
'Mera närkontakt med sina väljare';
'Prata mer med ungdomar';
'Personval' (3).

Intressant nog tog endast fyra svar upp kompetens som en anledning till att få ökat förtroende:

'Visa att de har kunskaper';
'Fatta beslut baserade på fakta';
'Ska ha yrkeslivserfarenhet';
'Sakkunskap, klok, vuxen, ha arbetserfarenhet'.

Att kompetens inte nämns oftare är något förvånande med tanke på att kompetens ofta angavs tillsammans med politikernas resultat och ansträngningar när respondenterna ombads motivera varför de litade på politikerna i regering och riksdag (i 27 procent av svaren) och i kommunen (i 29 procent av svaren). Tydligt uppfattas kompetensen vara tillräcklig och att ökad kompetens således inte leder till ökat förtroende.

Fig. 13
Hur kan politiker få ökat förtroende?

Riskupplevelser och förtroende

Liksom i internationella studier fann vi ett samband mellan riskupplevelser och förtroende. Frågan om riskupplevelser löd: 'Myndigheter och företag säger idag att miljöproblemen orsakade av giftutsläppen är lösta. Är du orolig för miljörisker från tunnelbygget?' Anledningen till att frågan formulerades på detta sätt var dels att saneringen av akrylamidutsläppet i media rapporterat goda resultat, dels att experter gett lugnande besked. Genom att inleda med att referera till denna information hoppades vi att något kunna styra frågan från ett omedelbart riskscenario. Att ställa en ledande fråga: 'Är du orolig för risker från giftkatastrofen?', på vilken svarsprocenten av jakande svar blir hög, är mindre intressant. På vår fråga om respondenten är orolig för miljörisker från tunnelbygget svarar ändå 55 procent ja. Detta får anses som en ganska hög siffra (Tab. 30), men inte särskilt förvånande med tanke på att många problem kvarstod när enkäten genomfördes under maj månad. Sänkning av grundvattnet och effekterna på naturen diskuterades i media och lyftes fram av experter (bl a Naturvårdsverket), ett antal hushåll var fortfarande beroende av att få dricksvatten till sig och sina djur levererat i tankbilar, och livsmedelsgrossister var tveksamma till att handla med lokalt odlade produkter.

Tab. 30

Myndigheter och företag säger idag att miljöproblemen orsakade av giftutsläppen är lösta. Är du orolig för miljörisker från tunnelbygget?

<i>Svarsalternativ</i>	<i>Alla</i>	<i>Män (antal)</i>	<i>Män %</i>	<i>Kvinnor (antal)</i>	<i>Kvinnor %</i>
Ja	55	17	36	38	72
Nej	41	27	58	14	26
Vet inte	3	3	6	0	0
Se kommentar*	1	0	0	1	2

Kommentar: *Tveksamt, använder ju inte giftet längre
n=100, kvinnor=53, män=47

Våra resultat pekar på en markant skillnad mellan män och kvinnor vad beträffar riskupplevelse: 72 procent av kvinnorna jämfört med 36 procent

av männen svarar ja på frågan om de är oroliga för miljöproblem. Endast 26 procent av kvinnorna, jämfört med 58 procent av männen, svarar nej. Mer än dubbelt så många kvinnor som män (38 kvinnor och 17 män) var således oroliga för miljörisker från tunnelbygget (Tab. 30).

Till de 55 respondenter som svarar att de var oroliga ställdes en följdfråga där de ombads motivera sitt svar. I 22 svar sades att problem med vatten eller grundvatten återstår. I 20 svar sa man att 'giftet kan finnas kvar'. Sju motiveringar handlade också om oro för skador på naturen:

'Kommer att påverka naturen 30–40 år till';

'Det ekologiska systemet påverkas';

'Kan inte återställa grundvattennivån – vad händer med naturen på åsen då?';

'Problem med vatten återstår, skogen är ju död – vad händer om fem år?';

'Förändring av åsen – växtligheten';

'Fisken har dött i vår å';

'Giftet kan finnas kvar, och jorden och träden har tagit skada'.

Sex svar motiverar oron med att 'problemen inte är lösta'. Fem svar pekade speciellt på oro inför framtiden som upplevs som osäker:

'Vad händer i framtiden?' (2);

'Vad händer om tunneln färdigbyggs?';

'De vet inte vad som händer förrän om tio år';

'Kommer det att försvinna?';

'Vad händer i nästa generation?'

Två respondenter svarade att de var oroliga för att de inte 'litar på' politiker och ansvariga. Det bör noteras att endast i ett fall nämndes fastighetspriser som ett skäl till oro: 'påverkar alla i Båstad, till exempel vid husförsäljning'. Annars är negativ inverkan på fastighetspriser en faktor som ofta anses vara ett tungt vägande skäl till lokalbefolkningens motstånd mot ett infrastrukturprojekt i sin omedelbara närhet (se Easterling 1977; Metz 1994; Slovic et al 1991; 1994). En anledning till att så få av våra respondenter nämnde just detta som en orsak till oro kan vara att en stor del av intervjupersonerna är pensionärer som inte planerar att sälja sina hus och som heller inte har högt belånade fastigheter. Därför kanske de har mindre anledning att bekymra sig över huspriser.

Fig. 14

Följdfråga: varför är du orolig för miljörisker från tunnelbygget?

Fig. 15

Varför är du inte orolig för miljörisker från tunnelbygget?

De 41 respondenter som inte var oroliga för miljörisker (27 män och 14 kvinnor) fick även de en följdfråga där de ombads motivera sitt svar. I 14 svar sades explicit att anledningen till att de inte kände oro var att de 'litar på' politiker eller myndigheter. I 15 svar uttrycktes en anda av allmän tillförsikt. Respondenterna talade här om att ansvariga 'har läget under kontroll' (6), att det mesta är 'åtgärdat'; att 'situationen är OK' et cetera. Även dessa svar ger uttryck för stort förtroende.

Har man stort förtroende för berörda aktörer på vars ansvar det ligger att hantera en risk upplevs risken inte som så hotande. I fyra svar säger man att man inte är orolig eftersom 'prover tas' – vilket får tolkas som att respondenten bedömer att eftersom en kontinuerlig uppföljning pågår, så kommer befolkningen att bli varnad i tid om någon risk skulle föreligga så att åtgärder kan vidtas.

En annan typ av motivering till att man inte är orolig är att risken bedöms vara liten eller obefintlig. I sådant fall spelar det inte så stor roll vad berörda myndigheter eller andra gör eller om man litar på deras vilja eller förmåga. I fem svar poängteras att brunnar i området sanerats och nu är fria från akrylamid. På samma sätt resonerar man i fyra andra motiveringar: 'giftet försvinner naturligt' eller att det rör sig om mycket små och oskadliga mängder. Här handlar det inte längre om hur ansvariga hanterar risken i fråga utan om att sakernas tillstånd i sig självt inte är alarmerande. Eftersom risken bedöms vara liten är förtroende för de ansvariga som skall hantera den mindre relevant. Fyra motiveringar till varför man inte känner oro är att man bor 'långt bort' eller att man hittills inte drabbats (Fig. 15).

Det förelåg ett samband mellan riskupplevelse och förtroende för politiker (nationella och lokala): brist på förtroende var förknippat med större oro (i synnerhet beträffande lokala politiker var detta påfallande). Av de 47 respondenter som angav att de hade förtroende för lokala politiker var 27 (57 procent) inte oroade för miljörisker och 18 (38 procent) var oroade. Bland de 41 respondenter som saknade förtroende var 11 (27 procent) inte oroade och 29 (71 procent) oroade (Tab. 31). När det gäller förtroende för nationella politiker och oro för miljörisker från tunnelbygget var sambandet inte lika tydligt. Av de intervjupersoner som hade förtroende fanns en viss skillnad mellan oroade 13 personer (46 procent) och 15 som inte är oroade (54 procent). Bland intervjupersonerna som sa sig sakna förtroende var 26 (38 procent) inte oroade medan 39 (57 procent) var oroade (Tab. 32).

Tab. 31**Samband mellan förtroende för lokala politiker och oro för miljörisker från tunnelbygget**

	<i>Förtroende Ja</i>	<i>%</i>	<i>Förtroende Nej</i>	<i>%</i>	<i>Vet inte</i>
Oroad Ja	18	38	29	71	8
Oroad Nej	27	57	11	27	3
Vet inte	2	4	1	2	1
Summa	47	100	41	100	12

Kommentar: n=100

Tab. 32**Samband mellan förtroende för nationella politiker och oro för miljörisker från tunnelbygget**

	<i>Förtroende Ja</i>	<i>%</i>	<i>Förtroende Nej</i>	<i>%</i>	<i>Vet inte</i>
Oroad Ja	13	46	39	57	3
Oroad Nej	15	54	26	38	0
Vet inte	0	0	3	5	1
Summa	28	100	68	100	4

Kommentar: n=100

Huvudresultat

- Tunnelbygget upplevs av många som ett bekymmersamt miljöproblem. Som svar på frågan om vilka miljöproblem man är mest orolig för nämns tunneln i 43 procent av svaren. I 16 procent av svaren framhålls 'vatten' som också delvis berör tunnelbygget (Tab. 3). Nästan hälften av intervjupersonerna (47 procent) anser att miljön i kommunen har försämrats under senare år. Tunnelbygget ses som en starkt bidragande orsak, (70 procent av svaren) till miljöförsämringen i kommunen (Tab. 5 och 6).
- En majoritet av de tillfrågade, 55 procent, anser att de kommunala politikerna visar 'mycket stor' eller 'stor' vilja att lösa miljöproblem. Dessa intervjupersoner betonar i 46 procent av sina svar de lokala politikernas kompetens, insatser och engagemang som bedöms vara berömvärda.
- En klar majoritet (64 procent) uppger att de från början tyckte tunnelprojektet var 'dåligt' eller 'mycket dåligt'. Skillnaden mellan män och kvinnor är stor. Bland dem som var negativa från början är kvinnorna överrepresenterade (38 kvinnor mot 26 män). Bland de 24 personer som däremot svarat 'mycket bra' eller 'bra' är endast 6 kvinnor (Tab. 13). Nästan hälften av alla tillfrågade (49 procent) tror ändå att tunneln blir färdig (Tab. 14).
- En fjärdel (26 procent) av de intervjuade uppger att påverkats personligen av tunnelbygget (Tab. 17). På följdfrågan, (med öppna svarsalternativ), som ställdes till de (26) som ansåg sig ha blivit påverkad av tunnelbygget, nämndes i 41 procent av svaren att man är orolig (Tab. 18).
- Samtidigt som endast en fjärdedel av respondenterna uppger att de själva har påverkats så känner 36 procent 'väldigt många' eller 'många' som påverkats (Tab. 17). När det gäller tunnelbyggets påverkan på andra än en själv angavs vattenproblem (34 procent), förgiftning av djur (24 procent) eller dricksvatten (20 procent) vara betydligt större än 'oro' (endast 3 procent) (Tab. 19).

- En tredjedel av de tillfrågade (33 procent) rapporterar att de hade tagit del i någon aktion eller offentlig viljeyttring riktad mot tunnelbygget (i enkäten exemplifierades protestmöte, aktionsgrupp, namninsamling, skrivit insändare eller uppvakat politiker).
- Flertalet (88 procent) anger att de upplever 'litet', 'mycket litet' eller 'inget' inflytande över tunnelbygget. Svarskategorin 'inget alls' fick läggas till under intervjuernas gång eftersom så många av respondenterna spontant svarade detta (39 procent) (Tab. 22)
- På det hela taget är respondenterna (76 procent) nöjda med den information de fått angående giftutsläppet (Tab. 24).
- 'När det talas om tunnelbygget genom Hallandsås, vad tänker du först på då?' De flesta associationer som tunnelbygget ger upphov till talar om en starkt kritisk inställning till hela projektet. Intervjupersonerna associerar till giftutsläppet, till att tunnelbygget överhuvudtaget uppfattas som ogenomförbart, förnuftsvidrigt, eller misslyckat. Andra associationer leder till att projektet varit dåligt planerat och tillkommit i okunskap, att det är ogynnsamt för miljön och skadar grundvattnet (Fig. 3).
- En synpunkt som återkom i svaren på frågan om hur giftutsläppet kunde förhindrats var att de ansvariga skulle ha 'lyssnat på ortsbefolkningen' (Fig. 5).
- Drygt hälften av respondenterna anser att kommunen genom sitt agerande kring tunnelbygget såg till medborgarnas bästa. En tredjedel (31 procent) är dock av uppfattningen att kommunen inte agerat för medborgarnas bästa (Tab. 26).
- En formulering som återkommer gång på gång (35 procent) bland skälen till att kommunen får ett gott betyg när det gäller hanteringen av tunnelbygget, är dess informationsinsatser. Dessa bedöms som positiva på grund av hög ambitionsnivå från kommunens sida, informationens bredd, dess tillgänglighet och aktualitet (Fig. 6).
- Intervjupersonerna är ännu mer positiva (74 procent) till kommunens agerande i fråga om giftläckaget (Tab. 27). Kommunens information ses återigen som något positivt (Fig. 7).

- Ansvaret för giftutsläppet läggs till största del på Skanska och Banverket. I 74 procent av svaren pekas dessa aktörer, var och en för sig eller tillsammans, ut som syndabockar. Rhoca Gils franska tillverkare företaget Rhône-Poulenc nämns i mindre grad, liksom den egna kommunen. Det är värt att notera att varken regeringen eller experter pekas ut som ansvariga i någon nämnvärd utsträckning (Fig. 8).
- Intervjupersonerna ger uttryck för stark misstro mot nationella politiker, 68 procent av totala antalet respondenter säger att de inte litar på dessa. Kvinnor har ännu mindre förtroende än män: 74 procent av kvinnorna säger sig inte lita på politiker i regering och riksdag jämfört med 62 procent av männen (Tab. 28).
- Förtroendet för lokala politiker är större än för de nationella. Nästan hälften (47 procent) av intervjupersonerna säger sig lita på politikerna i den egna kommunen. Skillnaden mellan män och kvinnor är dock påfallande: 53 procent av kvinnorna litar inte på politikerna i Båstad kommun, jämfört med 28 procent av männen. Endast en tredjedel av kvinnorna säger sig lita på de lokala politikerna, vilket kan jämföras med 62 procent av männen som uppger att de har sådant förtroende (Tab. 29).
- Över hälften av intervjupersonerna (55 procent) är oroliga för miljörisker från tunnelbygget. Skillnaden mellan män och kvinnor är markant beträffande riskupplevelse: 72 procent av kvinnorna jämfört med 36 procent av männen svarar ja på frågan om de är oroliga för miljöproblem. Endast 26 procent av kvinnorna, jämfört med 58 procent av männen, svarar nej. Mer än dubbelt så många kvinnor som män (38 kvinnor och 17 män) är således oroliga för miljörisker från tunnelbygget (Tab. 30).
- Det föreligger ett samband mellan riskupplevelse och förtroende för politiker (såväl nationella som lokala). Brist på förtroende är förknippat med större oro. Sambandet är starkare mellan brist på förtroende för lokala politiker och oro för miljörisker från tunnelbygget (Tab. 31 och 32).

Diskussion

Fortsatt forskning:

skissering av problemfält

Riskupplevelser och förtroende – genusaspekter

Denna studie påvisar i vissa avseenden stora skillnader mellan mäns och kvinnors attityder. Kvinnornas inställning till tunnelbygget när de själva bedömer den i efterhand är mer kritisk än männens inställning. De tror också i mindre utsträckning än män att tunneln kommer att byggas färdigt. Kan det vara så att kvinnor i högre grad än män upplever att lokala värden hotas av tunnelbygget och att de också ser färre fördelar? Kvinnorna i vår undersökning litat också i mindre utsträckning på politiker, såväl nationella som lokala, och de upplever också större oro än män från miljörisker förknippade med tunnelbygget. Dessa resultat ligger emellertid väl i linje med resultat från internationella studier av riskupplevelser.

Att könstillhörighet är en betydelsefull faktor för riskupplevelse har visats i en rad studier. Kvinnor tenderar i högre grad att uttrycka större oro för teknologiska risker och hot mot miljön. Särskilt när det gäller risker förknippade med kärnteknologi, olika former av miljöförstöring och hälsorisker som härrör från industrier eller andra anläggningar i närområdet, är kvinnor ofta mer bekymrade (Davidson & Freudenburg 1996; Flynn et al 1994; Kleinhesselink & Rosa 1991; Sjöberg et al 1996). Frågan varför kvinnor skulle vara mer oroliga för risker eller varför de är mindre beredvilliga att acceptera storskaliga förändringar av den lokala miljön, är däremot ännu inte besvarad på ett tillfredställande sätt.

Lokal kunskap och expertkunskap

I sina svar återkom bästadsborna påfallande ofta till att de ansvariga i planering och beslut kring tunnelbygget inte tagit hänsyn till ortsbefolkningen. Man upplever sig sakna inflytande samtidigt som de anser sig ha relevant information att förmedla om Hallandsåsens egenskaper och om lokala för-

hållanden. De ger uttryck för stor besvikelse över att tunnelprojektet inte involverat lokalbefolkningen och deras kunskaper och erfarenheter i projektet. En central problematik är i vad mån attityderna till och uppfattningarna om storskaliga anläggningar belyser olika socialt institutionaliserade former av kunskap som tidigare studier visat, nämligen mellan 'folklig vardagskunskap' och 'expertmässig specialistkunskap'.

Den lokalt förankrade, mer praktiskt betonade kunskapen och vetenskaplig, mer teoretiskt orienterad expertkunskap har emellertid delvis skilda sociologiska förutsättningar och uppgifter. Medan den institutionaliserade praktiska kunskapen, som bygger på konsensus och lokal förankring, kan ses som syntetiserande och moralisk är den vetenskapliga kunskapen analytisk, specialiserad och oberoende av existentiella eller moraliska överväganden (Paine 1992).

[...] the aspiration of scientific knowledge is that it has no bounds; an apparently necessary consequence is that it is handled in segments. Conversely, practitioner knowledge must be both integrated and shared; in consequence it is, of necessity, bounded. The segmenting and the bounding refer to two quite different principles of boundary-making: in search for knowledge, the former divides the physical universe; the latter strives to keep together a social and moral community in a changing world. (Paine 1992:276)

Lokal kunskap behöver emellertid inte stå i konflikt med vetenskaplig expertkunskap. Snarare är det så att olika former av socialt institutionaliserad kunskap i mångt och mycket bygger på samma grundförutsättningar: en kombination av logiskt tänkande, beprövad erfarenhet och experimenterande i syfte att skapa nya erfarenheter. Lokalbefolkningens kunskaper bör således ses som en betydelsefull resurs i arbetet med lokala förändringsprojekt (Jasanoff 1993; Petts 1995, 1997; Sillitoe 1998). Den brittiske sociologen Brian Wynne, som i Cumbrien i nordvästra England studerat de lokala konsekvenserna för traktens fåruppfödare av det radioaktiva nedfallet i samband med Tjernobylyolyckan i april 1989, har i ett antal studier pekat på brister när det gäller att ta till vara lokalbefolkningens specialistkunskaper. I det aktuella fallet hade experterna goda kunskaper om radioaktiv strålning. Däremot var de mindre kunniga i den lokala geografins speciella förutsättningar och fårskötseln villkor, vilket var lokalbefolkningens expertområde. Lokalbefolkningen upplevde att deras kompetens inte togs på allvar och deras förtroende var litet för de vetenskapsmän som inkallats för att undersöka nedfallets omfattning och hur skadorna skulle kunna begränsas. Grupperna fick därmed stora svårigheter att kommunicera med

varandra, vilket ledde till att den praktiska hanteringen av strålningsriskerna i området blev lidande (Wynne 1989; 1992).

I en tysk studie av lokalbefolkningens attityder till byggandet av tre sopförbränningsanläggningar i södra Tyskland (norra Schwarzwald), har vikten av lokala kunskaper betonats (Löfstedt under publicering; Renn & Hempel 1998). Denna studie finansierades av de berörda kommunerna, som ville ha någon form av 'deltagande riskkaraktäristik' för att bättre kunna förstå lokalbefolkningens reaktioner och för att med befolkningens hjälp hitta lämpliga platser där anläggningarna kunde lokaliseras, lokaliseringslösningar som av de inblandade skulle uppfattas som 'rättvisa' och rimliga. Studien, som använde s k medborgarpaneler, visade dels att lokalbefolkningens kunskap var mer användbar än väntat, dels att lokalbefolkningen och entreprenörerna faktiskt lyckades enas kring var anläggningarna skulle byggas (se Irwin 1995).

Riskhantering och riskkommunikation

I publikationen *Understanding Risk* lade Amerikanska Vetenskapsakademien fram ett program för 'participatory risk characterization'. Sådana program, som idag är speciellt stora i USA och Tyskland, bygger på att det skapas forum för allmänheten med hjälp av speciella lekmannapaneler. Genom att på detta sätt ge medborgarna inflytande, genom kommunikation och dialog, kan förtroendet för de aktörer som är ansvariga för lokaliseringen av ett planerat projekt ökas. Värdet av lekmannapaneler har nu blivit allmänt accepterat bland riskforskare (Renn et al 1995; Petts 1995).

Bortsett från giftutsläppet i samband med byggandet av Hallandsåstunneln finns det många exempel på retroaktiv riskhantering inom industrisektorn. En av de mest kända är Shells hantering av den planerade sänkningen av oljelagringsplattformen Brent Spar våren 1995. Shell hade gjort ett flertal förstudier, men hade inte beaktat allmänhetens attityder till att dumpa oljeanläggningar i havet. Shell reagerade först efter att ha lagt ut miljontals pund på att bogsera ut anläggningen till havs och förlorat 25 procent av sin omsättning i Tyskland till följd av slagkraftig konsumentbojkott. Efter detta har Shell försökt lägga plåster på sårerna genom att anordna ett stort antal dialogmöten där experter, miljögrupper och företags egna högre chefer deltagit (Löfstedt & Renn 1997).

Inom svensk industri och hos svenska myndigheter som sysslar med lokaliseringsfrågor förefaller dock detta nya tänkande inte ha slagit rot. Många av de problem som kvarstår för en utbyggnad av Väst kustbanan –

och de gäller inte bara tunnelbygget – reflekterar de ansvarigas brist på förutseende. När lokalbefolkningen på olika orter och på skilda sätt upplever sig drabbade, genom att järnvägen innebär ett oönskat intrång, oroar sig för risker, anser att omistliga värden går förlorade, eller reser anspråk på kompensation för förluster (reella eller förväntade), har detta bemötts och tagits på allvar först sedan missnöjet tagit organiserad form, av motståndsgrupper eller juridiska aktioner (överklaganden i rättsliga instanser eller myndighetsinstanser). Situationen har då redan blivit kraftigt polariserad och lokalsamhällets förtroende för entreprenörer och ansvariga myndigheter är redan undergrävt.

Denna studie bekräftar att allmänheten brister i förtroende för ansvariga politiker, myndigheter och entreprenörer när storskaliga samhällsordnande projekt skall genomföras. Från tidigare studier vet vi också att förebyggande riskhantering kan stärka lokalbefolkningens förtroende för lokaliseringen av ett omfattande infrastrukturprojekt i närmiljön. En förutsättning är att lokalbefolkningen involveras redan på ett tidigt stadium i lekmanpanaler som bl a har till uppgift att karaktärisera och utvärdera risker förknippade med projektet (Petts 1998; Renn et al eds. 1995).

Tunnelbygget – demokratisk förankring

Politiska projekt som är tekniskt komplicerade, som innebär omfattande ingrepp i naturmiljöer med därpå följande miljörisker och vars genomförande är beroende av samordning och samarbete mellan flera aktörer både i och utanför det politiska systemet, kan studeras som en fråga om kollektiv handling. Hur skall de politiska institutioner se ut som befordrar en kollektiv rationalitet i samarbetet kring och tillgodogörandet av knappa resurser? Ur statsvetenskaplig synpunkt kan man emellertid, med utgångspunkt i tunnelbygget genom Hallandsåsen, formulera andra problemställningar. Dels kan man med utgångspunkt från demokratiteori ställa frågor om det politiska systemets legitimitet; dels kan man med utgångspunkt från statsvetenskapligt fokus på politisk organisering formulera frågor om i vad mån ett framgångsrikt genomförande av storskaliga och teknikintensiva projekt är beroende av vissa specifika organisationsformer.

Vad krävs av de politiska representanterna för att medborgarnas förtroende för det politiska systemet skall bestå även i krisartade situationer, när det politiska systemets utsätts för press? Demokratiteorin pekar ut flera mekanismer som därvidlag är relevanta att studera. Att de politiska

representanterna initierar och lyckas genomföra en opinionsbildningsprocess, kan vara en avgörande förutsättning för att det politiska systemets trovärdighet kvarstår även i krisartade situationer. Därvidlag är en nödvändig, men inte tillräcklig, förutsättning för en framgångsrik förankringsprocess att de folkvalda, både nationellt och lokalt, sluter upp bakom de intentioner och grundtankar som ett storskaligt infrastrukturprojekt baseras på. En viktig forskningsuppgift är därför att studera på vilket sätt kommunpolitikerna i Båstad har agerat för att förankra tunnelbygget hos kommuninvånarna (före, under och efter krisen). Är tunnelbygget experternas, entreprenörernas projekt eller har kommunpolitikerna gjort projektet till sitt (och därmed indirekt sina medborgares)?

Det moderniserande paradigmet politiska organisationsform var den sektorsvis organiserade besluts- och förvaltningsstrukturen. Allteftersom samhället under efterkrigstiden har omdanats med utgångspunkt från professionell kunskap, skapas den sektorsorganiserade politiska formen som karaktäriseras av en nationell styrningskedja av politiker, tjänstemän och professionsföreträdare som skall vara obruten från regering till kommun. Med minister och departement som första länk i kedjan, följd av riksdagsutskott, statliga tillsynsmyndigheter och verk, länsstyrelse med särskilda nämnder för respektive sektor, specialdomstolar och sektorsvis inrättade politiska nämnder i kommunerna, fungerade den sektorsorganiserade politiken som en slagkraftig verkställarorganisation för omdanande politiska målsättningar. Statsvetaren Janerik Gidlund (1986:49) har karaktäriserat sektorspolitiken på ett träffande sätt, nämligen att politiken blir "monokrom – det politiska handlingsmönstret i stat, landsting och kommun blir nyanser av samma grundfärg som präglar regeringen".

Med 1991 års kommunallag tas emellertid ett viktigt steg bort från sektorsorganisationsformen. Tvånget för kommun och landsting att organisera politik och förvaltning sektorsvis försvinner från kommunallagen. När den sektorsorganiserade politikens organisationsformen är bruten kan kommunikationen försvåras, dels mellan politiker på olika nivåer, dels mellan politiker och experter. Den sektorsorganiserade politiska formen gav inte bara förutsättningar för en verkningsfull politisk styrning ur nationell synpunkt. Sakpolitisk specialisering gav också goda förutsättningar för en gemensam problemsyn och språkdräkt hos både politiker och tjänstemän, vare sig de befann sig på nationell eller lokal nivå. Detta kunde fungera som en gynnsam förutsättning för såväl det praktiska genomförandet som opinionsbildandet kring stora projekt. Hur har kommunikationen mellan å ena sidan riksdag, regering, tjänstemän och experter och å andra sidan kommunpolitikerna fungerat när det

gäller fallet Hallandsås? Kan decentralisering av politisk makt till kommuner och regioner i framtiden rent av komma att hindra genomförandet av nationellt antagna industri- och infrastrukturprojekt?

Slutkommentar

Ur det mer övergripande perspektiv som formulerades inledningsvis är tunnelbygget på Hallandsås mycket intressant. Projektet och dess svårigheter kan tolkas i ljuset av konflikten mellan delvis motstridiga politiska synsätt. Förståelsen av demokrati som de folkvaldas skyldighet att inför sina väljare manifesteras dåkraft och ledarskap, d v s effektivt planerad samhällsförändring i stor skala, ställs här i bjärt kontrast mot demokrati som medborgarnas interaktiva deltagande i beslutsprocesser, och genomförande av fattade beslut i en dialog. I det första fallet har medborgaren i egenskap av väljare genom röstsedeln gett politiker mandat att genom sin politiska 'vilja' omvandla världen. Kommunikationsministern Ines Uusmans uttalande under tunnelbyggets krisfas, i mitten av oktober 1997, att om det går att 'flyga till månen' skall det också gå att bygga en tunnel genom Hallandsås, kan förstås i detta ljus. I det andra fallet innebär demokrati att väljaren ses som en medborgare som har rättighet och skyldighet att engagera sig aktivt i de politiska processerna.

Projektet tunnelbygget tillkom i ett ideologiskt och politiskt organisatoriskt sammanhang med storskaliga politiska visioner – ett Sverige som med effektiva kommunikationer skulle stå i förbindelse med Europa och där det är politikernas skyldighet att tillgodose näringslivets krav på ett modernt högteknologiskt transportnät. Projektets genomförande och dess senare haveri under hösten 1997 sker emellertid i ett delvis annat politiskt klimat som poängterar deltagande, kommunalt självstyre, miljömedvetenhet och värnande av naturvärden. Angående Uusmans 'misstag' att apropå tunnelbygget hänvisa till månfärder så statsministern Göran Persson i media, (i Aktuellt i mitten på oktober 1997 och vid en presskonferens i riksdagen), att tunnelbygget till följd av de problem som uppstått, kanske inte bör slutföras. Perssons uttalande att 'Man kan inte till varje pris driva sig genom åsen' (Arbetet Nyheterna 22 oktober 1997; Svenska Dagbladet 20 oktober 1997) kan förstås i detta ljus av tvekan inför det absoluta värdet av högteknologisk samhällsomdaning. Tunnelprojektet synes nu betydligt svårare att motivera politiskt. De skador som drabbat Skanskas egna arbetare och de stora problem och rent av tragedier som drabbat de boende i Bjärebygden måste repareras. Detta har bl a

skett genom att på ett tidigt stadium externalisera skulden. Det franska kemiföretaget som tillverkat tättningsmedlet ställdes tidigt i centrum av skuldfrågan.

Vi vill se tunnelbygget genom Hallandsåsen som belysande för en rad politiska motsägelser i 1990-talets Sverige. Hallandsås fungerar härvidlag som en indikator på och exemplifiering av förskjutningar beträffande demokratins och samhällsutvecklingens innebörder. Med utgångspunkt från fallet med tunnelbygget kan forskarsamhället urskilja ett antal fenomen och forskningsuppgifter, som alla har att göra med förutsättningarna för industrisamhällets fortsatta utveckling.

Litteraturhänvisningar

- Asp, K. 1998. *Medierna och giftutsläppet i Hallandsåsen*, Arbetsrapport 87, Institutionen för Journalistik och Masskommunikation, Göteborgs universitet, Göteborg.
- Bergström, J. 1997. Järnväg genom Hallandsås?, *Geologiskt Forum* 16:3–4
- 1998. Tunnelfiaskot i Hallandsås – orsakat av okunnighet eller illistighet? *Geologiskt Forum* 17:3.
- Boholm, Å. 1998. Comparative studies of risk perception: a review of twenty years of research, *Journal of Risk Research* 1 (2):135–163. °
- Colten, C. E. & Skinner, P. N. 1996. *The road to Love Canal: managing industrial waste before EPA*, Austin: University of Texas Press.
- Cvetcovich, G. & Löfstedt, R.E. eds., under publicering,. *Advances in social trust*, London: Earthscan.
- Davidson, D. J. & Freudenberg W. R. 1996. Gender and environmental risk concerns. A review of analysis of available research. *Environment and Behavior* 28:302–339.
- Dunlap, R. E., Kraft, M. E. & Rosa, E. eds. 1993. *Public reactions to nuclear waste*, Durham & London: Duke University Press.
- Earle, T. & Cvetcovich, G. 1995. *Social trust: toward a cosmopolitan society*, Westport CT: Praeger.
- Easterling, D. 1997. The vulnerability of the Nevada visitor economy to a repository at Yucca Mountain, *Risk Analysis* 17 (5):635–47.
- Edelstein, M. R. 1988. *Contaminated communities*, Boulder & London: Westview press.
- Edwards, D. & Potter, J. 1992. *Discursive psychology*, London: Sage.
- Eriksson, K. & Wentzel, K. 1998. Hallandsåsen är ett söndervittrat berg, *Forskning och Framsteg* 1/98.
- Fitchen, J. M. 1989. When toxic chemicals pollute residential environments : the cultural meanings of home and homeownership, *Human Organization* 48:313–24.
- Flynn, J., Slovic, P., Mertz, C-K. 1994. Gender, race and environmental health risks, *Risk Analysis* 14:1101–8.
- Fowlkes, M. R. & Miller, P. Y. 1982. *Love Canal: the social construction of disaster*, Washington D C: Federal Emergency Management Agency.
- Freudenburg, W. R. 1993. Risk and recreancy: Weber, the division of labor, and the rationality of risk perceptions, *Social Forces* 7:909–32.
- Gidlund, J. 1986. *Fria ämbetsverk eller självständiga kommuner, strategier för morgondagens offentliga sektor*, Uppsala: Sekretariatet för Framtidsstudier.
- Harré, R. & Gillet, G. 1994. *The discursive mind*, London: Sage.
- , & Stearns, P. eds. 1995. *Discursive psychology in practice*, London: Sage.

- Holmberg, S. & Weibull, L. 1997. *Ett missnöjt folk?*; SOM-rapport 18, SOM-institutet, Göteborg Universitet.
- , 1998. *Opinionssamhället*. SOM-rapport 21, SOM-institutet, Göteborg Universitet.
- Inglehart, R. 1997. *Modernization and postmodernization: cultural, economic and political change in 43 societies*, Princeton: Princeton UP.
- Irwin, A. 1995. *Citizen science*, London: Routledge.
- Jasanoff, S. 1993. Bridging the two cultures of risk analysis, *Risk Analysis* 13:123–36.
- Kasperson, R. E., Golding D. & Truler S. 1992. Siting hazardous waste facilities and communicating risks under conditions of high social distrust, *Journal of Social Issues* 48:161–172.
- , Renn, O., Slovic, P. et al 1988. The social amplification of risk: a conceptual framework, *Risk Analysis* 8:177–87.
- Kleinhesselink; R. R. & Rosa, E. A. 1991. Cognitive representations of risk perceptions: a comparison of Japan and the United States, *Journal of Cross-Cultural Psychology* 22: 11–28.
- Kunreuther, H., Fitzgerald K. & Aarts J.X. 1993. Risk, trust and democratic theory, in Cvetcovich, G. & Löfstedt, R. eds. *Social trust*, Earthscan: London.
- Larsson, J. 1994. *Hemmet vi äröde: om folkhemmet, identiteten och den gemensamma framtiden*, Institutet för framtidsstudier: Stockholm.
- Leiss, W., 1996. Three phases in the evolution of risk communication practices, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 545: 85–94
- Linneroth Bayer, J. & Fitzgerald, K. B. 1996. Conflicting views on fair siting processes: evidence from Austria and the US, *Risk: Health, Safety and the Environment* 7:119–34.
- Löfstedt, R. E., 1996. Risk communication: the Barsebäck nuclear plant case, *Energy Policy* 24:689–96.
- , 1997. Evaluation of two siting strategies: The case of two UK waste tire incinerators, *Risk, Health, Safety, and Environment* 8:63–77.
- , under publicering, The role of trust in the North Black Forest: an evaluation of a citizen panel project.
- , & Horlick-Jones, T 1998. Environmental regulation in the UK: Politics, institutional change and public trust, in Cvetkovich, G and Löfstedt R. E. (eds) *Social trust*, London: Earthscan.
- , & Frewer L. 1998. Introduction, in Lofstedt R. E. and Frewer L. (eds) *Earthscan reader in social risk management*. London: Earthscan.
- , & Renn, O. 1997. The Brent Spar controversy: an example of risk communication gone wrong, *Risk Analysis* 17:131–136.
- Macnaghten, P., Grove-White, R., Jacobs, M., & Wynne, B. 1995. *Public perceptions of sustainability in Lancashire*, Preston UK: Lancashire City Council.

- Metz, W. C. 1994. Potential negative impacts of activities on local economies, *Risk Analysis* 14:763–770.
- National Research Council 1996. *Understanding risk in a democratic society*. Washington D C: National Academy of Sciences
- Paine, R. 1992. Chernobyl' reaches Norway: the accident, science, and the threat to cultural knowledge, *Public Understanding of Science* 1:261–280.
- Petts, J. 1995. Waste management strategy development: a case study of community involvement and consensus-building in Hampshire, *Journal of Environmental Planning and Management* 38: 519–36.
- , 1997. The public-expert interface in local waste management decisions: expertise, credibility and progress, *Public Understanding of Science* 6: 359–83.
- , 1998. Trust and waste management, information expectation versus observation, *Journal of Risk Research* 1: 307–20.
- Piller, C. 1991. *The fail-safe society: community defence and the end of American technological optimism*, Bais Books: New York.
- Rabe, B. G. 1994. *Beyond NIMBY: hazardous waste siting in Canada and the United States*, Brookings Institution, Washington D.C.
- Renn, O. 1998. Three decades of risk research: accomplishments and new challenges, *Journal of Risk Research* 1:49–71.
- , & Levine, D. 1991. Credibility and trust in risk communication, in Kasperson, R.E. & Stallen, P.M. eds. *Communicating risks to the public: international perspectives*: Kluwer: Amsterdam.
- , & Hampel, J. 1998. *Kommunikation und Konflikt: Fallbeispiele der Chemie*, Königshausen & Neumann: Würzburg.
- , Webler, T. & Wiedemann, P. eds. 1995. *Fareness and competence in citizen participation*, Kluwer: Dordrecht
- Royal Commission on Environmental Pollution. 1998. *Setting environmental standards*, London, Royal Commission.
- Sillitoe, P. 1998. What, know natives? Local knowledge in development, *Social Anthropology* 6: 203–220
- Sjöberg; L. , Kolarova, D., Rucai, A-A., Bernström, M-L. & Flygelholm, H. 1996. *Risk perception and media reports in Bulgaria and Romania*, Stockholm: Center for Risk Research.
- , Viklund, M. & Truedsson, J. 1998. *Attitudes and opposition in siting a high level nuclear waste repository*, Stockhom: Centre for Risk Research.
- Slovic, P. 1993. Perceived risk, trust and democracy, *Risk Analysis* 13:675–82.
- , Layman M., Kraus N., Flynn J., Chalmers J., & Gesell G. 1991. Perceived risk, stigma, and potential economic impacts of a high-level nuclear waste repository in Nevada, *Risk Analysis* 11:683–696.

- , Flynn, J. & Gregory, R. 1994. Stigma happens – social problems in the siting of nuclear waste facilities, *Risk Analysis* 14:773–7.
- SOU 1998: 60. *Kring Hallandsåsen: delrapport från Tunnelkommissionen*, Stockholm: Fritzes.
- SOU 1998: 137. *Miljö i grund och botten: erfarenheter från Hallandsåsen*, Regeringskansliet, Stockholm.
- Strandberg, U. 1998. *Debatten om den kommunala självstyrelsen, 1962–1994*, Södertälje: Gidlunds.
- Wynne, B. 1989. Sheepfarming after Chernobyl: a case study in communicating scientific information, *Environment* 31:10–15, 33–39.
- , 1992. Misunderstood misunderstanding: social identities and public uptake of science, *Public Understanding of Science* 1: 281–304.
- Zonabend, F. 1993 [1986]. *The nuclear peninsula*, Cambridge: Cambridge UP.

Appendix: Frågeformulär

HEJ DU HAR BLIVIT UTVALD ATT DELTA I EN STUDIE AV MILJÖ- OCH
KOMMUNIKATIONSFRÅGOR I SVERIGE IDAG.
STUDIEN UTFÖRS I SAMVERKAN MED GÖTEBORGS UNIVERSITET.¹²

FÅR VI STÄLLA NÅGRA FRÅGOR?

1. HUR LÄNGE HAR DU BOTT I BÅSTAD KOMMUN? _____ år

2. ÄR DU OROLIG FOR MILJÖPROBLEM?

JA
NEJ
vet inte

3. VILKA MILJÖPROBLEM ÄR DU MEST OROLIG FOR IDAG?

(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

4. HAR MILJÖN BLIVET BÄTTRE ELLER SÄMRE I DIN KOMMUN UNDER DE
SENASTE ÅREN?

MYCKET BÄTTRE
BÄTTRE
SÄMRE
MYCKET SÄMRE
VARKEN BÄTTRE ELLER SÄMRE
vet inte

4a. (om bättre) VARFÖR BÄTTRE?

(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

4b) (om sämre) VARFÖR SÄMRE?

(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

5. VILKA MILJÖFRÅGOR ÄR VIKTIGAST I DIN KOMMUN?

(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

5a. AV VILKEN ANLEDNING?

(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

6. VILKA MILJÖFRÅGOR ÄR VIKTIGAST FÖR SVERIGE?

(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

7. VILKA MILJÖFRÅGOR ÄR VIKTIGAST FOR VÄRLDEN?

(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

¹² Text i versaler anger det som intervjuaren säger till respondenten under intervjun.

8. HUR BEDÖMER DU KOMMUNALA POLITIKERS VILJA ATT LÖSA MILJÖPROBLEM?

MYCKET STOR VILJA
STOR VILJA
LITEN VILJA
MYCKET LITEN VILJA
VARKEN LITEN ELLER STOR VILJA
vet inte

8a. (om stor) VARFÖR?

(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

9. LITAR DU PÅ POLITIKERNA I BÅSTAD KOMMUN?

JA
NEJ
vet inte

9a) (om ja) VARFÖR?

(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

9b) (om nej) VARFÖR?

(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

10. LITAR DU PÅ POLITIKER I REGERING OCH RIKSDAG?

JA
NEJ
vet inte

10a) (om ja) VARFÖR?

(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

10b) (om nej) VARFÖR?

(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

11. HUR KAN POLITIKER FÅ ÖKAT FÖRTROENDE?

(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

12. NÄR DET TALAS OM TUNNELBYGGET GENOM HALLANDSÅS, VAD TÄNKER DU FÖRST PÅ DÅ?

(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

13. HAR DU PERSONLIGEN PÅ NÅGOT SÄTT PÅVERKATS AV TUNNELBYGGET?

JA
NEJ
vet inte

14a) (om ja) PÅ VILKET SÄTT?

(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

15. KÄNNER DU NÅGON ELLER NÅGRA SOM HAR PÅVERKATS?

JA
NEJ
vet inte

16a) HUR MÅNGA KÄNNER DU SOM PÅVERKATS AV TUNNELBYGGET?

VÄLDIGT MÅNGA
MÅNGA
FÅ
VÄLDIGT FÅ
VARKEN FÅ ELLER MÅNGA
vet inte

16b. (om ja) På VILKET SÄTT HAR DE PÅVERKATS?
(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

17. HUR STORT BEDÖMER DU ATT INTRESSET FÖR TUNNELBYGGET ÄR JUST
NU BLAND MÄNNISKOR I DIN OMGIVNING?

MYCKET STORT
STORT
SVAGT
LITET
VARKEN STORT ELLER LITET
vet inte

18. HÄNDER DET ATT DU DISKUTERAR TUNNELBYGGET?

MYCKET OFTA
OFTA
SÄLLAN
MYCKET SÄLLAN
VARKEN OFTA ELLER SÄLLAN
vet inte

19. MED VEM ELLER VILKA DISKUTERAR DU TUNNELBYGGET?
(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

19a). NÄR FÖREKOMMER SÅDANA DISKUSSIONER?
(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

20. HAR DU DELTAGIT I NÅGON AKTIVITET SOM GÄLLT TUNNELBYGGET? –
TILL EXEMPEL PROTESTMÖTE, AKTIONSGRUPP, NAMNINSAMLING, SKRIVIT
INSÄNDARE, UPPVAKTAT POLITIKER?

JA
NEJ
vet inte

21. HUR STORT INFLYTANDE UPPLEVER DU ATT DU HAR ÖVER
TUNNELBYGGET IDAG?

MYCKET STORT
STORT
LITET
MYCKET LITET
VARKEN STORT ELLER LITET
vet inte

22. HUR HAR DU BLIVIT INFORMERAD OM GIFTUTSLÄPPET?

23. HAR DU FÅTT REDA PÅ DET DU VILL VETA OM GIFTUTSLÄPPET?

JA
NEJ
vet inte

23a). BRISTER I INFORMATIONEN OM GIFTUTSLÄPPET?

(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

24. HAR KOMMUNEN AGERAT FOR KOMMUNINVÅNARNAS BÄSTA NÄR DET
GÄLLER TUNNELBYGGET?

JA
NEJ
vet inte

a) (om ja) VAD HAR KOMMUNEN GJORT SOM VARIT BRA?

(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

24b. (om nej) VAD HAR KOMMUNEN GJORT SOM VARIT DÅLIGT?

(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

25. HAR KOMMUNEN AGERAT FOR KOMMUNINVÅNARNAS BÄSTA NÄR DET
GÄLLER GIFTUTSLÄPPET?

JA
NEJ
vet inte

a) (om ja) VAD HAR KOMMUNEN GJORT SOM VARIT BRA?

(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

25b. (om nej) VAD HAR KOMMUNEN GJORT SOM VARIT DÅLIGT?

(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

26. KUNDE GIFTUTSLÄPPET HA FÖRHINDRATS?

JA
NEJ
vet inte

26a. (om ja) HUR?

(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

27. VEM BÄR ENLIGT DIN MENING ANSVARET FÖR GIFTUTSLÄPPEN I HÖSTAS?

(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

28. SKA DE ANSVÄRIGA STRAFFAS?

JA
NEJ
vet inte

28b) (om ja) HUR?

(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

29. MYNDIGHETER OCH FÖRETAG SÄGER IDAG ATT MILJÖPROBLEMEN ORSAKADE AV GIFTUTSLÄPPEN ÄR LÖSTA. ÄR DU OROLIG FÖR MILJÖRISKER IFRÅN TUNNELBYGGET?

JA
NEJ
vet inte

29a) (om ja) VARFÖR?

(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

29b) (om nej) VARFÖR?

(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

30. ÄTER DU LOKALT ODLADE GRÖNSAKER ELLER KÖTT ELLER DRICKER DU MJÖLK IFRÅN TRAKTEN?

JA
NEJ
vet inte

31. VAD TROR DU, BLIR TUNNELN FÄRDIGBYGGD?

JA
NEJ
vet inte

32. VAD TYCKTE DU OM TUNNELBYGGET NÄR DU FÖRST FICK HÖRA TALAS OM DET?

MYCKET BRA
BRA
DÅLIGT
MYCKET DÅLIGT
VARKEN BRA ELLER DÅLIGT
vet inte

33. SKULLE MAN HA GJORT PA NÅGOT ANNAT SÄTT?

JA
NEJ
vet inte

33a) (om ja) VAD SKULLE MAN HA GJORT I STÄLLET?
(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

34. VAD ÄR RHOCA GIL?
(låt personen själv komma på svar – personen får ha mer än ett svar)

Bakgrunds frågor

HUR GAMMAL ÄR DU?

HAR DU KOMMUNALT VATTEN ELLER EGEN BRUNN?

KOMMUNALT VATTEN
EGEN BRUNN
vet inte

HUR LÅNGT IFRÅN TUNNELN BOR DU? _____ km.

HUR INTRESSERAD AV MILJÖFRÅGOR ÄR DU?

MYCKET
EN DEL
INTE SÅ MYCKET
INTE ALLS
vet inte

VAD HAR DU FÖR YRKE ELLER SYSSELSÄTTNING?

den som var intervjuad var:
man
kvinna

TACK FÖR DIN MEDVERKAN. VILL DU HA ETT EXEMPLAR AV DEN FÄRDIGA
FORSKNINGSRAPPORTEN NÄR DEN BLI KLAR?

(Om ja) I SÅ FALL KONTAKTA INFORMATIONSAVDELNINGEN PÅ BÅSTADS
KOMMUN. RAPPORTEN PLANERAS BLI KLAR NOVEMBER 1998.

Tidigare publicerade rapporter i CEFOS serie

Behovsbudgetering. Nya budgetprinciper i kommuner. Cecilia Bokenstrand.
1/1993

Självständighet eller statsbundenhet. Den kommunalideologiska idédebatten 1962–1974. Urban Strandberg 2/1995

Finansieringsanalysens dimensioner. Teori och kostnader. Pär Falkman och Stefan Pauli. 3/1995

Utveckling och tillämpning av ekonomistyrning i en decentraliserad kommunal organisation. Problem och möjligheter vid förändringsarbet – en fallstudie om ekonomistyrning. Lennart Jansson. 4/1995

Risk Management and Health Care. Per-Johan Horgby. 5/1995

Skolchefers arbete. Om chefskap och styrning inom skolsektorn. Anna Cregård. 6/1996

Distributive Justice and Cooperation in Asymmetric Social Dilemmas. Daniel Eek. 7/1996

Kontakter och förankring. En studie av kommuinsyrelsens ordförande. Petter Wrenne. 8/1997

Nära nyheter. Studier om kommunaljournalistik. Kent Asp, Bengt Johansson och Larsåke Larsson. 9/1997

Quality and Efficiency in Health Care Production. Mattias Lundbäck. 10/1998

I skuggan av ett kommunalråd eller hur ett kommunalråd själv kan hamna i skuggan. Petter Wrenne. 11/1998

